Byautveckling i Bodens kommun

Maria Björnemark

Centrum för utbildning och forskning inom samhällsvetenskap, CUFS

2000:012 - ISSN: 1403-5294 - ISRN: LTU-CUFS-SKR-00/012--SE

LULEÅ TEKNISKA UNIVERSITET

BYAUTVECKLING I BODENS KOMMUN

av

Maria Björnermark

Centrum för utbildning och forskning inom samhällsvetenskap (CUFS)
Luleå tekniska universitet
2000

Centrum för utbildning och forskning inom samhällsvetenskap (CUFS)
Luleå tekniska universitet
SE-971 87 Luleå

Tel: 0920-72362
Fax: 0920-72849
cufs@ies.luth.se
http://www.luth.se/research/CUFS

CUFS

CUFS är en centrumbildning vid Luleå tekniska universitet. I styrelsen ingår representanter för offentlig förvaltning i norra Sverige. CUFS ska fungera som en plattform för samverkan, kunskapsutveckling och kunskapsutbyte och vara en brygga mellan teori och praktik.
CUFS' verksamhetsprogram anger tre forskningsprogram inom ramen för vilka en rad projekt kan utvecklas:
1. Regional och lokal utveckling
2. Utveckling av livskvalitet och välfärd
3. Förändringar av offentlig sektors roll i samhällsutvecklingen, integration och desintegration
CUFS' huvuduppgift är att bedriva forskningsarbete. Det syftar till att utveckla regionen och möjliggöra akademisk utbildning inom programområdena. Därutöver har CUFS i uppgift att underlätta för studerande att ta på sig angelägna utredningsuppgifter, väl förankrade i förvaltningen i norra Sverige, i sina examensarbeten.

© 2000, Centrum för utbildning och forskning inom samhällsvetenskap
Tryck: Universitetstryckeriet, Luleå
ISSN 1403-5294
Redaktör för denna volym: Jørgen Straarup

Innehåll

Sammanfattning 6

1. Uppdraget 9

1.1 Bakgrund 9
1.2 Undersökningen 9
1.3 Disposition 11

2. Byautveckling 12

2.1 Vad är byautveckling? 12
2.2 Varför byautveckling? 13
2.3 Hur byautveckla? 14

3. Byautvecklingsarbetet inom Bodens kommun 17

3.1 Bakgrund 17
3.2 Verksamheten i byarna 18

4. Aktörsgruppernas syn 22

4.1 Skäl till byautvecklingsarbetet 22
4.2 Centrala utvecklingsområden 23
4.3 Resultatet 28
4.4 Svårigheter och förslag till förändring 29

5. Inför framtida byautveckling 33

5.1 Avslutande diskussion 33

Källor 36

Bilaga 1 – Enkät till byautvecklingsgrupper i Bodens kommun 38

Bilaga 2 – Enkät till kommunrepresentanter från Bodens kommun 43

Bilaga 3 – Byapengar utdelade i Bodens kommun 1996—1999 46

Bilaga 4 – Modeller för samverkan mellan kommun och by 47

Sammanfattning

Rapportens syfte är att studera byautvecklingsarbetet i Bodens kommun samt tre olika aktörsgruppers syn på byautvecklingen. Centrala frågeställningar är: Hur har byautvecklingsarbetet i Bodens kommun bedrivits under de senaste fem åren? Hur ser byarepresentanter, politiker och tjänstemän på den verksamhet som har bedrivits? Finns det en samsyn eller finns skillnader exempelvis i vad man ser som viktig verksamhet och resultat? Hur kan man arbeta för att eventuellt förbättra byautvecklingsarbetet? Frågeställningarna behandlas mot bakgrund av erfarenheter från andra landsbygds- och byautvecklingsprojekt.

Det är intressant att studera eventuella skillnader i byarepresentanternas, politikernas och tjänstemännens syn på byautveckling eftersom eventuella skillnader i uppfattningarna mellan grupperna troligtvis också leder till olika bedömningar av vad som är ”lyckade resultat”. Ifall man exempelvis i en by började arbeta med byautveckling för att införskaffa en bygdegård så kanske man är nöjd när så skett och då inte känner något större behov av att vidareutveckla arbetet. Om anledningen till mobiliseringen istället var att skapa arbeten och inflyttning så har man större förväntningar på resultaten.

Aktörsgruppernas synpunkter har samlats in genom en enkätundersökning som behandlar motiv till byautvecklingsarbetet, relevanta områden för byautveckling, bedriven verksamhet, svårigheter och förslag till förbättringar i byautvecklingsarbetet. Totalt skickades 103 enkäter ut, 48 till utvecklingsgrupper, 46 till politiker i Bodens kommunfullmäktige och 9 till tjänstemän inom kommunens förvaltning. Svarsfrekvensen för de tre grupperna ligger sammantaget på ungefär 75%. Frekvensen varierar dock en del mellan de olika grupperna, 85% av byarna finns representerade, 63% av politikerna svarade och 78% av tjänstemännen. Även litteraturstudier i syfte att ta del av erfarenheter från byautvecklingsarbete på andra håll landet har genomförts.

I studien ses byautveckling som det som aktörerna själva definierar som byautveckling. Detta under förutsättning att någon förändring sker. Följaktligen betraktas det som byarepresentanterna, politikerna och tjänstemännen i Bodens kommun själva beskriver som utveckling och förändring i byarna som byautveckling.

Generellt sett kan man urskilja två olika huvudstrategier i byautvecklingsarbetet. Den ena ser företagande som nyckeln till byautveckling. Idén är att en utveckling av näringslivet och ett ökat antal företag i bygden också ger möjlighet till en ökad offentlig och privat service. Den andra strategin är att utveckla bygdens service och infrastruktur. Detta leder i sin tur till ökat företagande genom att servicefunktioner finns på orten och människor vill bo där. Vi kan även se en blandning av de två huvudmodellerna.

Sedan 1993 arbetar Bodens kommun systematiskt med byautveckling. Samma år initierade kommunen kontaktträffar med samtliga byar i syfte att starta en dialog och inspirera till bildandet av byautvecklingsgrupper. Sedan 1996 delar kommunen varje år ut en byapeng. Antalet byar som har sökt och beviljats byapeng har ökat under åren, från 25 byar 1996 till 42 byar 1999. Summan som delats ut har varierat mellan 7 000 och 20 000 per by. Dessutom delas varje år ut 15 000 kronor till Årets by.

Initiativet till de kontaktträffar som kom att leda till att många byautvecklingsgrupper bildades kom uppifrån kommunen och förmedlades ned till byarna. Dock var detta inte i form av ett obligatoriskt påbud utan exempelvis byapengen användes och används snarare som en inspiration och morot som byarna själva får efterfråga. Vi kan följaktligen förstå

byautvecklingsarbetet i kommunen både utifrån ett top-down-perspektiv (uppifrån-och-ner-perspektiv) och ett bottom-up-perspektiv (nerifrån-och-upp-perspektiv).

De flesta byarna anser att det systematiska byautvecklingsarbetet är ett 90-tals fenomen, 1995 är det mest frekvent angivna årtalet för när man anser att byautvecklingsarbetet började i sin by. Den vanligaste resursen i byarnas arbete är byapengen som alla byar i undersökningen har tagit del av. Man kan också konstatera att byarnas arbete till stor del består av ideella insatser för sin bygd.

De vanligaste verksamhetsområdena i byarna är i tur och ordning: samlingslokal, kultur/fester, nya arbetstillfällen, upprustning och sammanhållning. Resultatet visar att utvecklingsgruppernas arbete har utvecklat den lokala infrastrukturen genom exempelvis samlingslokal och upprustning, men resultatet pekar kanske framför allt på det arbete som har bedrivits för att öka vi-känslan och trivseln i byarna.

De tre gruppernas åsikter om varför byautvecklingsarbetet tog sin början skiljer sig delvis åt, främst mellan byarepresentanterna på ena sidan och politiker och tjänstemän på den andra. Byarepresentanternas svar är mer konkreta än de från politiker och tjänstemän, exempelvis nämns byalokalen som skälet till byautvecklingsarbetet. Politikernas och tjänstemännens vanligaste svar är att man vill ha en levande landsbygd i kommunen. Byarepresentanterna betonar även oftare än de andra grupperna att skälet till utvecklingsarbetet är att främja sammanhållningen i byn, ”bya-känslan”.

Vid respondenternas uppskattning av centrala verksamhetsområden för landsbygdens utveckling i Bodens kommun visade resultatet på att alla möjliga områden ses som mycket eller ganska viktiga. Detta visar på en problematik som finns i byautvecklingsarbetet nämligen den att ”allting” ofta uppfattas som centralt, eventuellt med svårigheter att prioritera som följd. När respondenterna får uppge sina tre viktigaste områdena finner vi nya arbetstillfällen, skola, sammanhållning, inflyttning och kommunikationer högt upp på listan och upprustning och kultur/fester längst ned.

Det finns alltså några verksamhetsområden som är mycket lågt prioriterade och inte ses som det viktigaste för landsbygdens/byns utveckling fastän mycket kraft i byautvecklingsarbetet lagts på aktiviteter inom just dessa områden. Dessa områden är samlingslokal, kultur/fester samt upprustning. Inom dessa områden har väldigt mycket aktiviteter ägt rum i byarna. En förklaring till detta kan vara att respondenterna anser att samlingslokalen och kultur/fester stärker den byakänsla som ses som ett av de högst prioriterade områdena att arbeta med. Resultatet är ändå värt att fundera över, om det är så att mycket kraft läggs ned på aktiviteter som *inte* ses som det viktigaste för utvecklingen så kanske de områden som *ses* som det viktigaste inte prioriteras i den konkreta verksamheten.

Studien har visat att kommunens byarepresentanter, politiker och tjänstemän delvis har olika syn på det byautvecklingsarbete som bedrivs. Bland annat finns skillnader i synen på varför man började bedriva systematisk byautveckling, prioriteringen av de viktigaste områdena och resultaten. Detta kan givetvis försvåra utvecklingsprocessen. En tänkbar förklaring till skillnaderna är respondenternas olika roller inom kommunen. Även likheter återfinns, exempelvis i prioriteringarna av vad som *inte* tillhör de mest centrala områdena att arbeta med.

En majoritet av respondenterna menar att de har stött på svårigheter i byautvecklingsarbetet. Byarepresentanterna betonar mer än de andra grupperna bristande engagemang från bybor som en svårighet. Respondentgrupperna ger ett stort antal förslag till hur byautvecklingsarbetet kan underlättas och förbättras. Svaren varierar mycket exempelvis gällande hur konkreta de är och vem som skulle vara ansvarig för åtgärderna. Exempelvis

nämns bättre samverkan mellan kommun och by, ett tydligare nerifrån-och-upp-perspektiv och större resurser som viktiga åtgärder. Några byar efterlyser större ekonomiska resurser, exempelvis från kommunen, men det tycks generellt inte vara detta som, bland respondenterna, uppfattas som den primära svårigheten.

Inför den framtida byautveckling i Bodens kommun är det viktigt att se på tre olika delar: lokal mobilisering, uppbackning från det offentliga samt extern stimulering (från andra byautvecklingsgrupper, media med flera). Den viktigaste faktorn är den lokala mobiliseringen utan vilken projekten tenderar att misslyckas. Vid en lyckas lokal utvecklingsprocess sker ett samspel och en kommunikation mellan de tre olika delarna. Samverkan med kommunen är viktig för byarna bland annat eftersom kommunen är den främsta resursgivaren till byautvecklingsarbetet. Endast enstaka byar har haft tillgång till resurser utanför byn eller kommunen, ett faktum som man kan försöka förändra inför framtiden.

1. Uppdraget

1.1 Bakgrund

Både på riks- och regionalnivå i Sverige sker en omfördelning av befolkningen, från gles- och landsbygd till de större städerna. Detta är en trend som hållit i sig under i stort sett hela 1900-talet, allt färre bor kvar i byar och mindre samhällen medan tätorterna blir större och större. I början på 1960-talet var exempelvis cirka hälften av rikets befolkning bosatta i gles- och landsbygd medan andelen tre decennier senare minskat till cirka 17 procent (Alexandersson 1995, 20).

Samtidigt är det många människor som aktiverar sig i byarnas utvecklingsarbete och mycket verksamhet pågår i gles- och landsbygden. Det finns idag ungefär 3 900 registrerade lokala utvecklingsgrupper som, inom en mängd olika områden, arbetar för sin bygds överlevnad och utveckling (Internet 1). Så också inom Bodens kommun, vilken har nästan 50 byar och byautvecklingsgrupper. Bodens kommun har under 1990-talet bedrivit verksamhet för att främja landsbygds/byautveckling. Exempelvis finansierar kommunen sedan 1996 den "byapeng" som varje år delas ut till Bodens byar.

Centrum för utbildning och forskning inom samhällsvetenskap (CUFS) vid Luleå tekniska universitet fick under våren 1999 i uppdrag av Bodens kommun att genomföra ett projekt om byautvecklingsarbetet i kommunen. Förutom Bodens kommun har Längmanska företagarfonden bistått med ekonomiska medel till projektet. Maria Björnermark har, under handledning av Lars Carlsson och Carina Lundmark, utfört uppdraget.

1.2 Undersökningen

Arbetets syfte är att studera byautvecklingsarbetet i Bodens kommun samt tre olika aktörsgruppers syn på byautvecklingen. Centrala frågeställningar är: Hur har byautvecklingsarbetet i Bodens kommun bedrivits under de senaste fem åren? Hur ser byarepresentanter, politiker och tjänstemän i Bodens kommun på den verksamhet som har bedrivits? Finns det en samsyn eller finns skillnader exempelvis i vad man ser som viktig verksamhet och resultat? Hur kan man arbeta för att eventuellt förbättra byautvecklingsarbetet? Frågeställningarna behandlas mot bakgrund av erfarenheter från andra landsbygds- och byautvecklingsprojekt.

Det är intressant att studera byarepresentanters, politikers och tjänstemäns syn på byautveckling eftersom en eventuell skillnad i uppfattningarna mellan grupperna troligtvis också leder till olika bedömningar av vad som är "lyckade" resultat. Detta gäller även befolkningen inom samma by. Exempelvis kanske småbarnsföräldrar anser att barnomsorgen är den viktigaste frågan, åldringar att äldreomsorg borde prioriteras medan en kommunal tjänsteman kan se det minskade elevunderlaget (och därmed högre per capita kostnad) i skolan som det största problemet (Carlsson, 1993).

De tre grupperna i studien har olika positioner i kommunen och i byautvecklingsarbetet. Den högsta politiska beslutande församlingen i kommunen är kommunfullmäktige som bland annat bestämmer om budgeten i kommunen som helhet och ger direktiv för verksamheten. Därför har alla de politiker som sitter i Bodens kommunfullmäktige valts ut som en grupp vars inställning till byautveckling är intressant att studera, även om alla inte direkt har arbetat med byautvecklingsfrågor.

Byautvecklingsgrupperna är frivilliga sammanslutningar som byborna organiserat sig i, exempelvis för att ansöka om och organisera användandet av byapengen. Grupperna har ingen formell makt i kommunens beslutsprocess utan fungerar som intresseföreningar. I studien får byautvecklingsgruppen eller enskilda personer i densamma företräda sin by.

Tjänstemännen ska bereda och verkställa de beslut som politikerna fattar. Förvaltningen är ofta sektorsorganiserad och tjänstemännen arbetar med något eller några områden. I Boden kommun organiseras landsbygdsutvecklingen under Näringslivsförvaltningen. Även andra förvaltningar, som exempelvis Barn- och ungdomsförvaltningen, sysslar dock med frågor som i högsta grad är kopplade till landsbygden. Till tjänstemannagrupp valdes, med hjälp av en näringslivssekreterare, de personer inom Bodens kommuns förvaltningar som hade direkt erfarenheter av byautvecklingsprojekt. Tjänstemannagruppen blev därför betydligt mindre än såväl politiker- som byagruppen.

Aktörsgruppernas synpunkter har samlats in genom en enkätundersökning. Enkäten behandlar motiv till byautvecklingsarbetet, relevanta områden för byautveckling, bedriven verksamhet, svårigheter och förslag till förbättringar i byautvecklingsarbetet. Ett formulär utarbetades för byarna och ett, med delvis annorlunda formulerade frågor, för tjänstemännen och politikerna (se Bilaga 1 och 2). Frågorna till byautvecklingsgrupperna har avsett respektive by medan frågorna till tjänstemännen och politikerna har avsett alla byar inom Bodens kommun. Vissa frågor var konstruerade med färdiga svarsalternativ där respondenten även kunde lägga till sina egna svar. Andra frågor var helt öppna till besvararens egna formuleringar.

Totalt skickades 103 enkäter (samt påminnelse) ut, 48 till byautvecklingsgrupper, 46 till politiker i Bodens kommunfullmäktige och 9 till tjänstemän inom kommunens förvaltning. Svarsfrekvensen för de tre grupperna ligger tillsammans på 75% (77/103). Svarsfrekvensen varierar dock en del mellan de olika grupperna, 85% (41/48) av byarna finns representerade, 63% (29/46) av politikerna svarade och sju av nio (78%) tjänstemän. Eftersom byautvecklingsgruppernas uppfattningar och erfarenheter är av särskild vikt i denna undersökning är det glädjande att nästan samtliga byar finns representerade. Av de sju byar som fattas finns en by redan representerad genom en annan intresseförening (byn i fråga har två grupper), en uppger att ingen verksamhet pågår för närvarande, en byarepresentant har gett viss information via telefon och de fyra sista byautvecklingsgrupperna har, trots flera försök, inte gått att få kontakt med. Vid studiet av tjänstemännens uppfattningar bör man ha i åtanke det begränsade antal som har besvarat enkäten (även om svarsfrekvensen är hög). Politikernas svarsfrekvens på 63% gör att vi också får vara försiktiga med att dra generella slutsatser om politikergruppen. Rapporten innehåller inte heller några statistiska beräkningar utan endast frekvenssammanställningar. Att det största bortfallet finns i politikergruppen kan möjligen förklaras av att enkäten skickades till alla kommunalfullmäktigeledamöter oavsett deras erfarenhet av byautvecklingsarbete varför en del kan ha tyckt att de inte hade tillräcklig inblick i området för att besvara enkäten. Detta till skillnad från de utvalda byarepresentanterna och tjänstemännen som valdes ut på grund av sin erfarenhet av lokalt utvecklingsarbete. Eventuellt kan en ”enkättrötthet” också vara mer vanligt förekommande bland politikerna som är en frekvent utfrågad grupp.

Byaenkäten skickades till kontaktpersonen för byautvecklingsgruppen i respektive by. I de flesta fall (26 byar) har en enskild styrelserepresentant besvarat enkäten, i åtta byar har styrelsen gemensamt fyllt i den och i något fall har hela byautvecklingsgruppen eller en enskild representant besvarat frågorna. Enkätbesvararna är troligtvis inte representativa för byns hela

befolkning. Kännetecknande för besvararna är ofta en stor erfarenhet av (och engagemang för) sin bys utvecklingsarbete.

Vid ansökan om byapeng i Bodens kommun lämnar respektive by in en verksamhetsberättelse där man redogör för vad tidigare års pengar har använts till. Likaså formuleras en ny plan för det kommande året. Dessa verksamhetsberättelser används i denna rapport för att ge en allmän bild av den verksamhet byarna bedrivit.

För att ta del av erfarenheter från byautvecklingsarbete på andra håll i landet (företrädelsevis från de norra delarna) har litteraturstudier genomförts. Material har bland annat sökts från Glesbygdsverket, Statens institut för regionalforskning (SIR), Folkrörelserådet Hela Sverige ska leva!, Närings- och teknikutvecklingsverket (NUTEK) samt Norrbottens kommuner och vissa länsstyrelser. Primärt riktades intresset mot utvärderingar av byautvecklingsprojekt, men då de traditionella utvärderingarna visade sig vara få till antalet har även mer ”allmän” litteratur om lokal utveckling använts. Tillgängliga kommunala rapporter om byautvecklingsarbetet tycks vara mycket begränsade i antal. Utvärderingar av detta slag återfinns snarare på regional nivå (genom länsstyrelsers försorg) eller på central nivå (exempelvis genom SIR eller NUTEK).

1.3 Disposition

I nästa kapitel, kapitel två, diskuteras bya-, landsbygds- och glesbygdsutveckling; vad är det och varför engagerar sig människor i det? I kapitel tre beskrivs byautvecklingsarbetet inom Bodens kommun. Här svaras bland annat på frågan om vilken verksamhet som har bedrivits. Det fjärde kapitlet behandlar de tre aktörsgruppernas (byarepresentanters, politikers och tjänstemäns) syn på landsbygds- och byautvecklingsarbetet inom kommunen: Vilka var skälen till att man började bedriva systematisk byautveckling? Vilka områden ses som centrala? Vilka av byautvecklingsarbetets eventuella resultat vill aktörerna framhålla? Finns det några förslag på hur man skulle kunna förbättra arbetet? Gruppernas svar analyseras och jämförs med varandra. I kapitel fem, slutligen, diskuteras framtida byautveckling utifrån de erfarenheter av lokalt utvecklingsarbete som finns från Boden likväl som från andra kommuner.

2. Byautveckling

2.1 Vad är byautveckling?

Byautvecklingsarbetet ses ofta som en protesträrelse mot glesbygdens avfolkning och nedrustning och syftar till att människor ska kunna bo kvar i sin hembygd (Herlitz, 1998). Frågor och områden som man arbetar med kan vara alltifrån inköp av nya glödlampor till bygdegården till kooperativt drivande av ett centrum för samordnad service inom en mängd områden som exempelvis skola och äldreomsorg.

I denna studie är det byn och byautvecklingen som är i centrum. För att öka förståelsen för dess funktion är det dock nödvändigt att studera byarna som en del i ett större sammanhang. Alla Sveriges byar och mindre samhällen ingår tillsammans i rikets glesbygd. Glesbygd och landsbygd är värdeladdade ord vars definitioner ser olika ut, över tid samt mellan personer. Beroende på vilken definition man föredrar varierar självfallet också den del av befolkningen i riket eller kommunen som bor i ”stad” respektive ”landsbygd”. I Sverige användes exempelvis fram till 1950 en näringsgeografisk definition av vad som var stad respektive landsbygd. Som tätorter definierades de orter vars befolkning till mer än 60% var sysselsatta i andra näringar än jordbruk (Forsberg i Månsson 1996, 38). Idag utgår definitionerna inte från näringskriterier utan från täthetskriterier (invånare per kvadratkilometer) och storlekskriterier (antalet invånare inom en viss yta) (Forsberg i Månsson 1996, 40).

I förordningen om landsbygdsstöd och stöd till kommersiell service definieras begreppen. Glesbygd ses som "stora sammanhängande områden med gles bebyggelse och långa avstånd till större orter, sysselsättning och service. 9§ Med landsbygd avses i denna förordning områden med liknande förhållanden som i glesbygdsområden enligt 8§ men det är kortare avstånd till större orter och service" (NUTEK 1997, 3). Denna definition är ganska allmänt hållen och nämner inga konkreta siffror på befolkning eller befolkningstäthet som annars är vanligt. Även de internationella definitionerna av gles- och landsbygd varierar. OECDs landsbygdsutvecklingsprogram definierar landsbygd som områden med mindre än 15 invånare per kvadratkilometer. I Sverige skulle då nästan hälften av befolkningen (43%) bo på landsbygd. I europeiska sammanhang definieras dock ofta landsbygd som områden utanför tätorter större än 3000 invånare. NUTEK utgår från att dessa tätorter är tillräckligt stora för att kunna ge en "någorlunda försörjning av differentierad offentlig och kommersiell service" med dagens organisationsformer (NUTEK 1997,4). Sveriges EU-medlemsskap medförde också ytterligare gles- och landsbygdsindelningar i och med unionens strukturfonder. Oavsett vilken definition vi väljer kan vi konstatera att det i Norrlands inland finns många regioner där övervägande delen av befolkningen bor i gles- och landsbygd.

Ofta använts begreppen landsbygd och glesbygd synonymt. Det finns heller ingen vedertagen definition av skillnaden mellan landsbygd och glesbygd. Statistiskt sett är allt som inte definieras som tätort glesbygd. Ofta när man talar om glesbygden avgränsar man sig dock till de mest glesbefolkade delarna av riket som Norrlands inland och den yttre skärgården. Resten blir då landsbygd (Månsson red 1996, 40).

Vad är då landsbygds- eller byautveckling? I själva begreppet förutsätts att landsbygden eller byn är någonting som behöver utvecklas. Landsbygden och byn ses oftast i förhållande till staden. Exempelvis Gunnel Forsberg menar att staden ses som normen och landsbygden som det annorlunda (Forsberg i Månsson 1996, 36). Det är dock problematiskt att studera

utveckling. Svåra frågor infinner sig om hur vi kan mäta utveckling och vad som är ett lyckat resultat av ett utvecklingsarbete (en framgångsrik utveckling). Eftersom begreppet är mycket brett blir det svårt att fånga in alla delar som kan ha betydelse för utvecklingen, exempelvis i en by. Ytterligare en viktig faktor är tidsaspekten. Det kan ta lång tid, ofta flera år, innan vi kan se resultatet av ett utvecklingsarbete. Dessa svårigheter får dock inte hindra det ofta lärorika och inspirerande studiet av utvecklingsprocesser. Denna studies definition av byautveckling har hämtats från Lars Carlsson som ser byautveckling som det som aktörerna själva definierar som byautveckling. Detta under förutsättning att någon förändring sker (Carlsson 1993, 155). Följaktligen betraktas det som byarepresentanterna, politikerna och tjänstemännen i Bodens kommun själva beskriver som utveckling och förändring i byarna som byautveckling.

2.2 Varför byautveckling?

Varför engagerar sig då aktörer, på olika nivåer, i landsbygds- och byautveckling? Frågan diskuteras här på en övergripande nivå. I kapitel 4.1 studeras sedan vilka skäl som aktörerna i Bodens kommun anger till att systematiskt byautvecklingsarbete tog sin början i den kommunen.

Enskilda stater eller stater i samverkan (exempelvis inom EU) bedriver glesbygdspolitik genom att administrera stöd till geografiska områden som på något vis är eftersatta, exempelvis ligger i periferin eller har förlorat industri. På detta vis vill man fördela ekonomisk utveckling och sysselsättning till hela befolkningen. Detta är även ett sätt för staten (eller staterna) att skapa politisk legitimitet. Detta, menar Benny Hjern, är en politik som karaktäriserar den gamla industristaten och som också präglar kommunernas arbete: man försöker administrera fram lokal utveckling. Han menar att statens (och idag även EU:s) omfördelning grundas i en vilja att skapa politisk legitimitet (Månsson red, 1996, 49f). För att hålla ihop exempelvis en stat är det viktigt att de regionala skillnaderna inte blir för stora. Denna förklaring till satsningar på gles- och landsbygd är ett slags *top-down-perspektiv* (uppifrån-och-ner-perspektiv) där staten är den drivande aktören.

Ett annat skäl är att människors engagemang i byautvecklingen är ett slags reaktion på de allt större kommunerna som Sverige fått genom kommunsammanslagningarna. De större kommunerna innebar att beslutsfattarna kom längre ifrån medborgarna, både fysiskt och mentalt. Den egna byn befinner sig och känns närmare, varför man hellre engagerar sig i och tar ansvar för den (SOU 1999:84, 389). Detta är ett *bottom-up-perspektiv* (nerifrån-och-upp-perspektiv) som tar sin utgångspunkt i bybornas engagemang.

Studier har visat att vissa politiker och tjänstemän kan uppfatta "by-politik" och bygderörelsen som ett hot. Hjern menar att detta bland annat beror på att denna politik ofta förutsätter mer individuella lösningar än stordriftspolitiken för tätorten (Månsson red, 1996). Erfarenheter från Folkrörelserådets projekt ”90-talets byapolitik” (där 71 kommuner, bland annat Boden deltog) visar att politiker och tjänstemän kan vara skeptiska mot att släppa fram de lokala utvecklingsgrupperna eftersom de fruktar att det ska bli kostsamt och att de ska förlora kontroll över utvecklingen (Ronnby 1995, 239). De etablerade partierna utmanas eftersom deltagande på byanivå ofta inte sker i form av *parti*politiskt engagemang. Engagemang i byapolitiken kan istället ske med byaidentiteten som grund och med ett helhetsperspektiv som ofta skiljer sig från ett mer traditionellt sektorstänkande (Månsson red, 1996).

Ulla Herlitz är inne på samma tankar. Hon har i sin forskning studerat byautvecklingsgrupper och menar att partipolitiken har spelat ut sin roll i närsamhället där deltagande inte längre organiseras utifrån politiska partier utan utifrån en lokal

utvecklingsgrupp, samhällskooperativ eller någonting annat. Hon kallar detta för att en ”platsideologi har ersatt den partipolitiska ideologin” (Herlitz 1998, 4).

Ett annat skäl till att ett utvecklingsarbete startar kan vara en krissituation. Flera byar i Sverige idag karaktäriseras av problem med befolkningsminskning, en allt äldre befolkning, utflyttning, bortfall av arbetstillfällen, försämrad samhällsservice med mera. Om man arbetar med att förändra detta (och göra det möjligt att bo kvar) bedriver man byautveckling (vilket man naturligtvis även kan göra i en by utan dessa problem).

Hur kommer det sig då att vissa byar är väldigt aktiva i byautvecklingsarbete medan andra inte bedriver någon verksamhet alls? Carlsson menar att vad som blir den utlösande faktorn som gör att ett kollektivt handlande tar sin början oftast inte kan förutsägas eftersom det är beroende av det enskilda sammanhanget. Carlsson skriver att "Det finns sannolikt inga "nyckelretningar" som kan utlösa aktiviteter i syfte att exempelvis åstadkomma lokal ekonomisk utveckling i glesbygden. En aktivering av befolkningen kan exempelvis bero på enskilda personers förmåga, en plötslig försämring av social service eller accelererande avfolkning. Den utlösande faktorn kan också vara ett politiskt beslut!" (Carlsson 1993, 57). Det går alltså inte att förutsäga varför ett utvecklingsarbete startar. Ofta är det en enskild entusiastisk och drivande person som tar initiativet och sedan drar med sig andra i en utvecklingsprocess. Dessa så kallade ”eldsjälar” är mycket viktig resurs i utvecklingsarbetet (Alexandersson 1995, 76).

2.3 Hur byautveckla?

Stora delar av gles- och landsbygden karaktäriseras av befolkningsminskning medan andra delar kan uppvisa inflyttning (NUTEK-rapport, 1997). Vad kan denna skillnad beror på? Kan vi finna några metoder för att vända utflyttning till inflyttning? Finns det något allmängiltigt svar på hur vi ska arbeta med byautveckling för att få ett så bra resultat som möjligt? Svaret på den senaste frågan är troligtvis nej, det finns troligen inget entydigt svar på hur byautveckling bäst ska organiseras (Carlsson 1993, 161). Carlsson har i sin avhandling visat att huruvida centrala utvecklingsprojekt lyckas åstadkomma byautveckling är beroende av faktorer som befolkningens utbildningsnivå, könsfördelning, ålder och andelen inflyttade. Det vill säga saker som till stor del ligger utanför de centrala beslutsfattarnas beslutssfär. Exempelvis visar Carlsson i en studie att sannolikheten för aktivitet i byautvecklingssammanhang är större hos en man som är högutbildad, återinflyttad och under 65 år (Carlsson 1993, 175).

NUTEK behandlar frågan på en mer övergripande nivå och skriver i en rapport att "Mycket av skillnaderna i struktur och utveckling hos olika gles- och landsbygdsområden kan förklaras med tendenser, ensidigt/diversifierat näringsliv, tillgången till marknader och naturgivna förutsättningar, men beror lika ofta på den inneboende utvecklingskraft som finns i en bygd och som gör att bygder med snarlika yttre förutsättningar kan utvecklas i olika riktning. Det handlar om olika företagartraditioner, kulturell identitet och förmåga att samlas till ett gemensamt utvecklingsarbete. Det är inneboende krafter som i många fall är svåra att prognostisera" (NUTEK-rapport 1997, 144). Utifrån verksamheten i Bodens kommun och den forskning som har gjorts om andra byar i riket kan vi dock dra flera intressanta erfarenheter och få tips och idéer inför fortsatt arbete.

I byautvecklingsarbetet kan man urskilja två olika huvudstrategier. Den ena ser företagande som nyckeln till byautveckling. Idén är att en utveckling av näringslivet och ett ökat antal företag i bygden också ger möjlighet till en ökad offentlig och privat service. Den andra strategin är att utveckla bygdens service och infrastruktur. Detta leder i sin tur till ökat

företagande genom att servicefunktioner finns på orten och människor vill bo där. Vi kan även se en blandning av de två huvudmodellerna (Carlsson 1993, 113).

Lokala aktiviteter och nätverks betydelse har studerats av Robert D. Putnam. Han har undersökt olika italienska regioner i syfte att se varför de demokratiska institutionerna fungerar olika bra i skilda delar av landet. Resultaten visar att demokratins funktion är beroende av människors förmåga att se till allmännyttan och inte bara till sitt eget bästa. Ett samhälle där människor har förtroende för och samarbetar med varandra medför också en fungerande demokrati. Hur ska då denna medborgaranda, denna omsorg om det allmänna bästa, uppnås? Putnams menar att medborgarandan främjas av att människor deltar och samverkar i olika frivilliga organisationer som exempelvis sångkörer, idrottsföreningar eller, varför inte?, byautvecklingsgrupper. Ju fler människor som engagerar sig i frivilliga organisationer desto bättre fungerar demokratin. Detta eftersom människor som deltar i de olika organisationerna och nätverken skapar ett slags gemensamt sammanhållande kitt och ett förtroende för varandra som behövs i en vital demokrati. Människor får träning i att samarbeta för det gemensamma bästa. En stark medborgaranda kan även förklara varför vissa regioner har en bättre ekonomisk utveckling än andra. Putnam menar att stark ekonomisk tillväxt och välstånd i en region till stor del kan förklaras av en stark medborgaranda där lokala organisationer och nätverk blomstrar (Putnam, 1996). I exemplet med de italienska regionerna finner vi således argument för att människors engagemang i byautvecklingsgrupper (likväl som i andra organisationer) i förlängningen både kan leda till en livaktigare demokrati och en bättre ekonomisk utveckling.

Några konkreta exempel på erfarenheter av byautvecklingsarbete i riket är värda att framhålla. För att byar ska kunna ha kvar och även förbättra servicen arbetar man på flera håll på den svenska landsbygden med samordnad service. Byar på tre-, fyrahundra (eller än färre) innevånare får ofta problem med att inom bygden upprätthålla viktig service. Genom att samordna olika verksamheter kan resurser frigöras. NUTEK framhåller i en rapport att samverkan, som exempelvis samnyttjande av lokaler och personal samt högre grad av flexibelt regelsystem för de lokala behoven, kan ge nödvändiga förutsättningar för en tillräcklig basservice (NUTEK, 1997). Ett, bland flera, exempel är Trångviken som ligger ungefär fyra mil väster om Östersund och har cirka 300 innevånare och ytterligare 400 med de mindre byarna runt omkring. I Trångviken har man samordnat 14 olika verksamheter i ett gemensamt servicecentrum. Flera samordningsvinster har kunnat göras bland annat genom att det totala behovet av yta har minskat. Många verksamheter har också fått tillgång till större resurser. Exempelvis kan biblioteket i samarbete med posten ha längre öppettider och dagiset kan använda hobbylokalerna och biblioteket i sin verksamhet (Johansson, 1995).

Det finns även erfarenheter från Boendeservicedelegationen samt från försöken med Medborgarkontor och Lanthandelsprojekten som visar att det kan behövas ett nytt tänkande och nya metoder för att motverka nedrustning av service. Samordning istället för sektorisering bör prioriteras eftersom områden med liten befolkning saknar bärkraft för sektoriserade servicelösningar. Medborgarkontor är en form av samordnad servicelösning som förekommer på olika håll i riket. Medborgarkontor innebär samverkan mellan statlig och kommunal verksamhet eller mellan olika förvaltningar inom en kommun (Johansson 1995, 8). Möjligheter finns också för byakooperativ att driva nedläggningshotade butiker vidare. Exempelvis har flera butiker som tidigare lagts ned i Jämtlands län på detta vis återetablerats (Eriksson 1999, 11).

En viktig aspekt när det gäller organiseringen av byautvecklingsarbetet är samverkan mellan kommun och by. Utvärderingen av Folkrörelserådets projekt ”90-talets byapolitik” visar att det tar tid att organisera samarbetet mellan en kommun och dess byar. Hur samarbetet

ser ut varierar också mycket mellan kommunerna. I ungefär hälften av kommunerna som studerats (totalt 55 stycken) kan samverkan karaktäriseras som olika variationer av ett *top-down-perspektiv*. Kommunen ger ramarna för samverkan, är initiativtagare och organiserar byautvecklingen. Då det inte finns lokala utvecklingsgrupper är detta ibland viktiga steg på vägen för att sträva mot en mer dialoginriktad samverkan.
Drygt en femtedel av de, i utvärderingen, studerade kommunerna är *dialoginriktade* och eftersträvar ett jämbördigt förhållande mellan by och kommun. Man satsar på att utveckla nya mötesplatser som exempelvis gemensamma arbetsgrupper för kommun- och byarepresentanter. En tredjedel av kommunerna *har inte utvecklat någon strategi* för byautvecklingen utan är i en förberedelsefas. Ofta kan denna avvaktande ställning ses som ett relativt svagt intresse för att utveckla dialogen mellan kommunen och de lokala utvecklingsgrupperna (NUTEK 1997, 23). I Bodens kommun tycks arbetet bedrivas med riktning mot det dialoginriktade förhållandet (exempelvis i bildandet av Bodens landsbygdsråd som beskrivs i följande kapitel). En förutsättning för att en dialog ska komma till stånd är självfallet ett intresse och engagemang från både kommunen och byarna.

3. Byautvecklingsarbetet inom Bodens kommun

3.1 Bakgrund

Sedan 1993 arbetar Bodens kommun systematiskt med byautveckling. Näringslivsstiftelsen anställde då en tjänsteman att arbeta med landsbygdsutveckling. Samma år initierade kommunen kontaktträffar med samtliga byar i syfte att starta en dialog och inspirera till bildandet av byautvecklingsgrupper. Arbetsförmedlingen, studieförbund och lantmäteri var också engagerade i träffarna. Dessutom genomfördes idéveckor och entreprenörsutbildningar. Många byautvecklingsgrupper bildades (Boden Årets kommun 96, 5). 1996 utsågs Bodens kommun till Årets kommun av Folkrörelserådet Hela Sverige ska leva!. Detta som en följd av det systematiska byautvecklingsarbetet som kommunen börjat bedriva (Boden Årets kommun 96, 3). Byautvecklingsarbetet inom kommunen har även uppmärksammats på andra sätt, exempelvis utsågs Bykraft i Harads av Folkrörelserådets styrelse till Årets Lokala utvecklingsgrupp 2000.

Bodens landsbygd indelas i fyra områden med var sitt byaråd som representerar byautvecklingsgrupper från området. Byaråden är Edeforsrådet, Gunnarsbyrådet, Norrbyarådet och Söderbyarådet. I februari 2000 togs beslutet att även bilda ett Bodens Landsbygdsråd som representerar Boden i länsbygderådet Norrbottens Bygderåd. Länsbygderådet ger information, råd och stöd till grupperna, samordnar och driver gemensamma frågor i länet. I Bodens landsbygdsråd ingår två representanter ur vardera Edeforsrådet, Gunnarbyrådet, Norrbyarådet och Söderbyarådet, ordförande och kommunrepresentant. Bodens landsbygdsråd är en paraplyorganisation med syfte att ta tillvara kommunens byautvecklingsgruppers gemensamma intressen och verka för landsbygdens utveckling inom Bodens kommun (Stadgar för Bodens landsbygdsråd).

Kommunen arbetar med byautvecklingsarbetet på olika vis, exempelvis genom att organisera olika slags aktiviteter. Som ett exempel har en datautbildning arrangerats för byautvecklare med avsikten att utrusta bygdegårdarna med en dator med Internetuppkoppling. Varje år delar kommunen ut utmärkelsen Årets by bland Bodens byar. 1999 var det Svartlå och 2000 Heden som belönades. Varje år fördelas dessutom byapengen ut bland kommunens byar.

Byapengen utlystes för första gången i Norrbottens län våren 1994 och delades då ut av länsstyrelsen som en del i ett projekt för att förverkliga det landsbygdsprogram som formulerats för Norrbottens län (Strömbäck, 1995). Bodens kommun beslutade sedan att fortsätta att själva dela ut byapengen. Kommunen tillkännager att ekonomiska resurser för byautveckling finns tillgängliga för ansökan och byarna får sedan efterfråga pengarna. Respektive by får skriftligen berätta vilka behov det finns i byn och vad man har tänkt använda pengarna till. Sedan 1999 fördelas pengar ut efter byns befolkningsstorlek. Byarna har sedan stor frihet att använda medlen som man önskar, inga kvitton behöver till exempel redovisas. Kommunen står dock inte helt utanför utan ger stöd under processen, bland annat genom landsbygdsutvecklarens arbete och eventuellt ytterligare ekonomiska bidrag.

Antalet byar inom Bodens kommun som beviljats byapeng har stadigt ökat under åren; från 25 byar 1996 till 42 byar 1999. Summan som delas ut varierade 1996 mellan 7 000 och 17 000 kronor, 1997 och 1998 mellan 7 000 och 15 000 samt 1999 mellan 7 000 och 20 000 kronor (se Bilaga 3 för en sammanställning av Bodens kommuns utdelade byapeng). Förutom byapengen delas varje år ut 15 000 kronor till Årets by. Genom den kommunala förvaltningen får byarna även, i varierande grad, andra ekonomiska resurser som exempelvis driftsbidrag.

Initiativet till de kontaktträffar som kom att leda till att många byautvecklingsgrupper bildades kom uppifrån kommunen och förmedlades ned till byarna. Dock var detta inte i form av ett obligatoriskt påbud utan exempelvis byapengen användes, och används alltjämt, snarare som en inspiration och morot som byarna själva får efterfråga. Vi kan följaktligen förstå byautvecklingsarbetet i kommunen både utifrån ett top-down-perspektiv och ett bottom-up-perspektiv.

3.2 Verksamheten i byarna

Inom Bodens kommun finns mycket landsbygd; cirka 50 byar med varierande karaktärsdrag men samtidigt med mycket gemensamt. Invånarantalet skiljer sig starkt mellan de olika byarna. Den minsta byn Mjedsjön har exempelvis sju invånare och Sävast, som är den största, har 3279 (Internet 2). Naturligtvis ger så stora befolkningsskillnader olika förutsättningar exempelvis när det gäller vilken service byn kan tillhandahålla. Vissa byar har flera företag och ett stort utbud av service som exempelvis skola, butiker och bibliotek, medan bybor i andra byar måste resa för att få tillgång till detta. Delvis olika frågor blir viktiga i en stor respektive en liten by.

Naturligtvis har det i byarna länge bedrivits olika verksamheter som har haft stor betydelse för bygdens utveckling och fortlevnad. Att systematiskt bilda byautvecklingsgrupper som arbetar i detta syfte är dock ett mer sentida fenomen. I enkäten ställdes frågan om när byarepresentanterna anser att systematisk byautveckling började bedrivas i deras by.

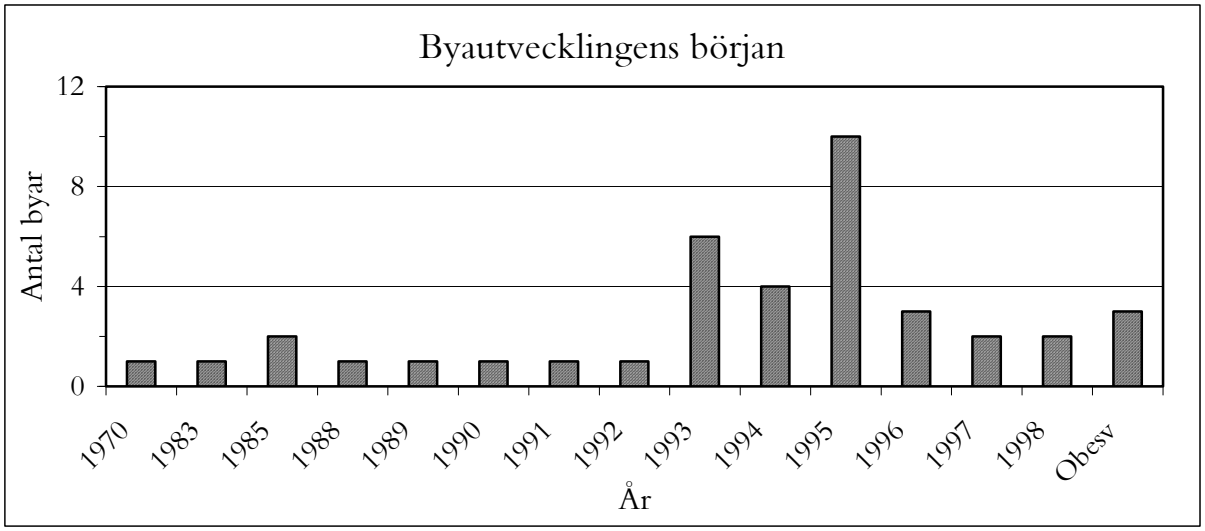

Diagram 1 Byarepresentanternas uppfattning om byautvecklingens början i Bodens kommuns byar

I Diagram 1 ser vi att de flesta byarna anser att det systematiska byautvecklingsarbetet är ett 90-tals fenomen. Att 1995 är det mest frekvent angivna årtalet beror troligen på den då nyligen inrättade byapengen. Startpunkten i Bodens kommun stämmer väl överens med bilden av byautvecklingsgrupperna i hela landet. En majoritet av föreningarna i byarörelsen i Sverige har bildats sedan 1990 (Månsson red 1996, 26).

För att genomföra ett utvecklingsarbete krävs bland annat att resurser mobiliseras. Vilka resurser har då byarna använt i byautvecklingsarbetet? Detta åskådliggörs i Diagram 2.

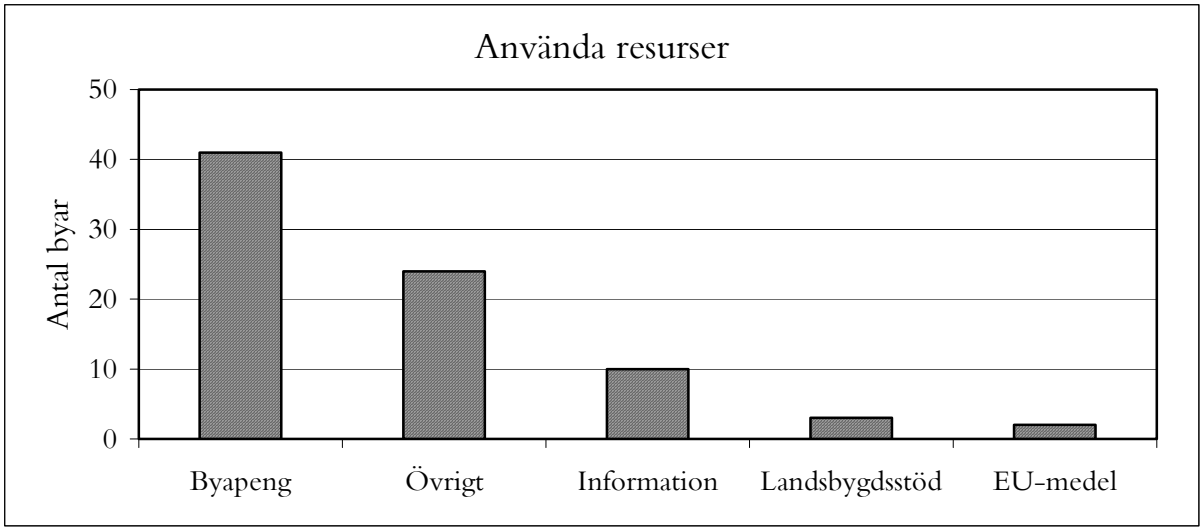

Diagram 2 De resurser byarna använt i byautvecklingsarbetet

Den absolut vanligaste resursen i byarnas arbete är byapengen, som alla byar har tagit emot. I Diagram 2 ser vi dessutom att 24 byar uppgett övriga resurser. Vad består då dessa av? Många byar (12 av 41) nämner i detta sammanhang ideellt arbete från byainnevånarna, exempelvis "Intjänade pengar genom arrangemang av marknad och fester" och "eget arbete". Här märks att alla byar inte direkt tänker på det arbete som man själva inom byn lägger ned som en resurs. Fler byar än de som nämnt ideellt arbete har alltså utfört sådant, vilket till exempel framgår av verksamhetsberättelserna. Detta kan bero på att respondenterna främst tänkte på externa resurser när man besvarade frågan. Konstateras kan dock att byarnas arbete till stor del består av ideella insatser för sin bygd. En tredjedel av de byar som uppgett övriga resurser hänvisar till resurser erhållna från Bodens kommun, exempelvis den datakurs som kommunen genomfört för byautvecklare. Andra resurser som nämns av enstaka byar kommer från: bildningsförbund, medlemsavgifter, uthyrningsavgifter, bygdemedel, Boverket, Sametingets kulturdelegation, Kulturdepartementet, Råneälvdalsprojektet och privat sponsring.

Vad är det då för konkret verksamhet som har bedrivits i byarna under de senaste fem åren? En mångfald av aktiviteter har ägt rum runt om i byarna. Som vi ser i Diagram 3 är de vanligaste verksamhetsområdena i tur och ordning: samlingslokaler, kultur/fester, nya arbetstillfällen, upprustning och sammanhållning.

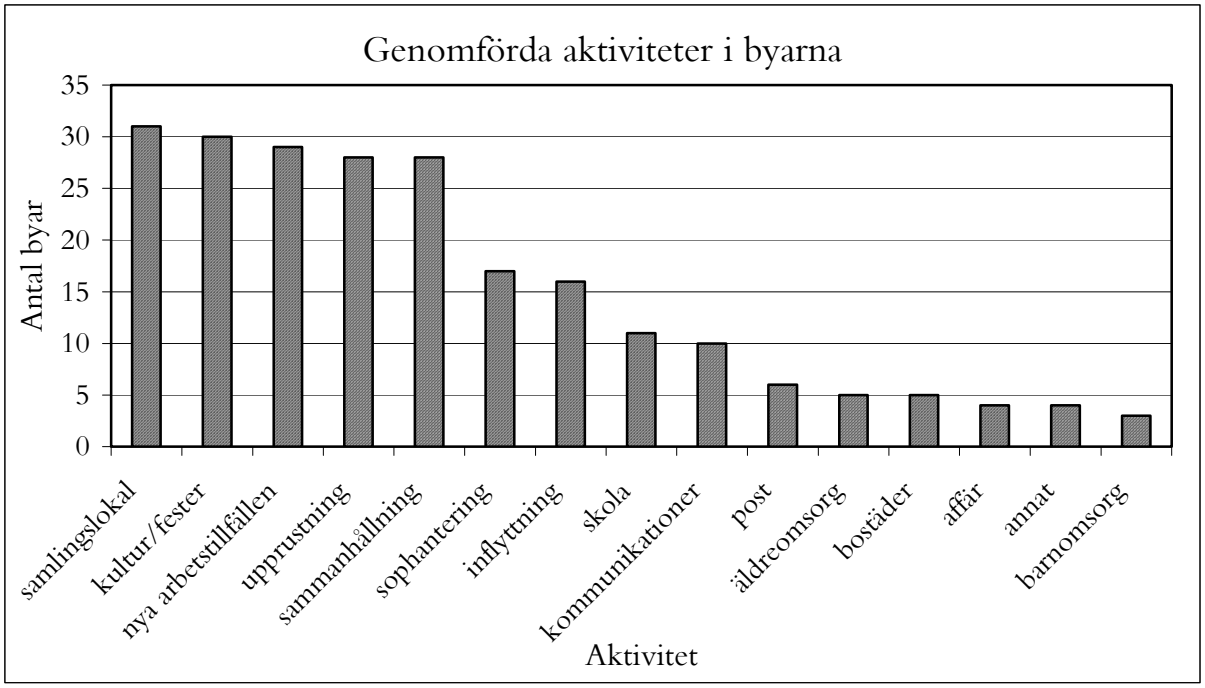

Diagram 3 Områden där aktiviteter genomförts i Bodens kommuns byar

I byarnas verksamhetsberättelser och verksamhetsplaner framträder en liknande bild. Många beskriver inköp och upprustning av samlingslokaler och upprustning av annat så som badplats. Exempelvis har toaletter och ingångar till bygdegårdar handikappsanpassats, husgeråd har införskaffats, vindskydd har fått tak, bryggor och omklädningsrum har byggts och målats, med mera. Många olika sociala aktiviteter, vilka antas gynna sammanhållningen och byakänslan, omtalas i berättelserna. Exempel här är hemvändardagar, ungdomsgårdsverksamhet, sykvällar samt olika fester, så som valborgsmässofirande, midsommarfest och julfest. Flera byar skriver också om arbetet med dokumenterandet av sin bys historia och deltagandet i marknader. En del byar har regelbundet utkommande byatidningar.

Byn Rasmyran är ett representativt exempel som i sin verksamhetsplan för 1996 har medtagit följande punkter: tomten och huset (det vill säga bygdegården, för vars byggnation man även avser söka hjälp från arbetsförmedlingen, vilket skulle resultera i ALU-arbete), badplatsen, majbrasa, grillträffar, skidtävling, tomteträff, årsmöte, styrelsemöte och övriga idéer.

Bilden av aktiviteter i Bodens kommuns byar stämmer väl överens med byautvecklingsgruppers arbete på andra håll i riket. Marianne Bull har studerat drygt 500 byagruppers verksamhet och funnit att de två vanligaste aktiviteterna är fester och kulturevenemang. Samlingslokal följer på fjärdeplats efter studiecirklar (Bull 1997, 74). I Strömbäcks studie av byautvecklingsgruppernas i Norrbottens län erhållande av byapeng visas att det vanligaste användningsområdet för pengarna, liksom i Boden, är samlingslokalen (inköp, utrustning och/eller upprustning) (Strömbäck 1995, 21).

På tredjeplatsen bland genomförda aktiviteter har byarna i Bodens kommun angett främjandet av nya arbetstillfällen. Det är intressant att se närmare på de nya arbetstillfällena som byarna skriver om.

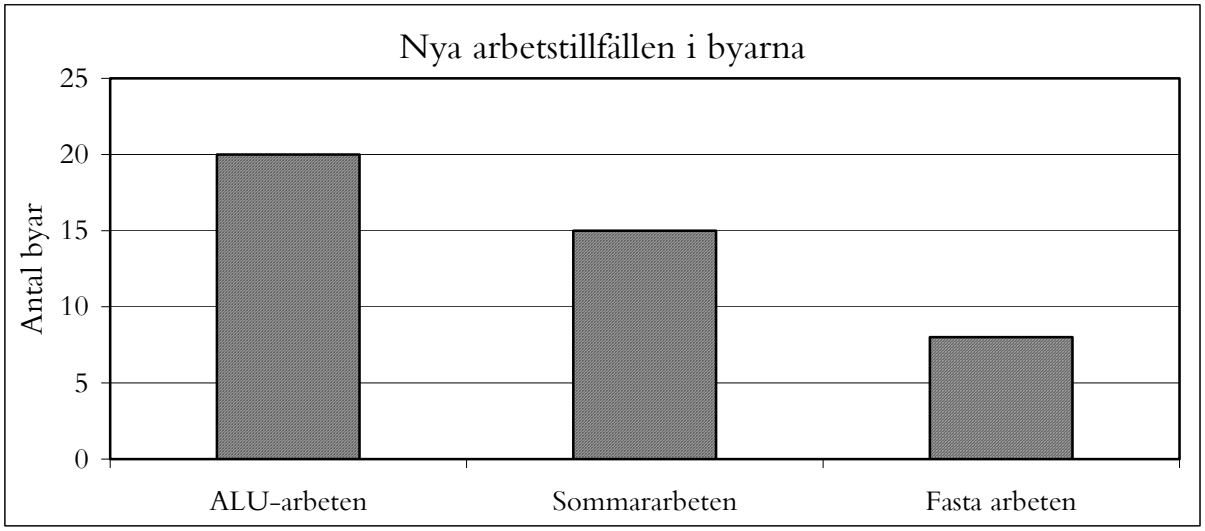

Diagram 4 Antal byar i Bodens kommun där nya arbetstillfällen skapats

Diagram 4 visar antalet byar som uppger att det skapats arbete inom byn. Här ser vi alltså inte *hur många* arbeten av respektive kategori som skapats (detta varierar bland byarna, varför det totala antalet arbetstillfällen som skapats är större än diagrammet visar). ALU- och sommararbetarna har främst sysslat med röjning samt rustning av samlingslokalen. De fasta arbetena (som ibland är på deltid) har skapats i de nystartade företagen som sju av byarna tar upp, exempelvis nämns ett träföretag.

Vi har sett att byautvecklingsarbetet har gett upphov till flera arbetstillfällen i byarna. Likaså visar utvärderingen om byapengen i Norrbottens län att ett resultat är tillkomsten av flera sysselsättningsskapande projekt (Strömbäck, 1995*)*. Utvärderingen av Norrbottens läns landsbygdsprogram ”Nytt liv på landet” visar också att ett stort antal ALU- och sommarjobb genomförts under projektperioden (Bergwall 1996, 24). Man kan diskutera hur stora förväntningar man ska ha på att det för byautvecklingen nedlagda arbetet ska resultera i nya arbetstillfällen. Detta beror delvis på hur situationen i respektive by ser ut. Byarnas svårigheter kan heller inte alltid åtgärdas på byanivå utan byarna är också en del av ett större regionalt, nationellt och globalt sammanhang. Kanske ska vi inte tro att en så pass liten summa pengar, som exempelvis byapengen, ska leda till arbeten i byar med många svårigheter rörande service, befolkningsunderlag med mera. Kanske är det som Forsberg och Westlund skriver i sin utvärdering av insatserna för landsbygdsutveckling i Jämtlands län 1996—1998: ”… byarna slåss för att överleva – att skapa nya jobb ligger i dagsläget utanför deras förmåga” (Forsberg 1999, 53). Men å andra sidan kan möjligheten till arbete i byarna i sin tur också medföra inflyttning och möjlighet till ökad service på längre sikt.

Resultatet av undersökningen av Bodens kommuns byar visar att utvecklingsgruppernas arbete har utvecklat den lokala infrastrukturen genom exempelvis samlingslokaler och annan upprustning, men resultatet pekar kanske framför allt på det arbete som har bedrivits för att öka vi-känslan och trivseln i byarna. I följande kapitel ska vi se hur kommunens byarepresentanter, politiker och tjänstemän ser på byautvecklingsarbetet. Varför började man bedriva byautveckling? Vilka områden är centrala att arbeta med? Vilka resultat har uppnåtts? Huruvida och hur kan arbetet förbättras?

4. Aktörsgruppernas syn

4.1 Skäl till byautvecklingsarbetet

Varför började man, enligt Bodens aktörer, bedriva systematisk byautveckling? De mest frekvent förekommande anledningarna enligt byarepresentanterna är att man ville främja gemenskapen och sammanhållningen i byn (tio byar) samt att man ville arbeta med införskaffandet och/eller upprustningen av byalokalen (åtta byar). Dessa åtgärder hänger självfallet också ihop inbördes eftersom en byalokal ofta ses som ett medel för att främja gemenskapen i en by, som exempelvis i svaret "Den gamla skolan har rustats upp och har blivit en samlingspunkt för byn med flera olika aktiviteter som byautveckling, studiecirklar och fester. [Detta är] viktigt för byns sammanhållning och utveckling." Åtta byar menar att anledningen till att man började med byautvecklingsarbetet var inspiration utifrån genom byapengen eller exempelvis möjligheten till deltagande på arrangerad byautvecklingskonferens. Sju av dessa åtta byar pekar på orsaker som kan hänföras till ett slags top-down-perspektiv där man knyter byautvecklingens början till att en myndighet påtalade byautvecklingens nödvändighet som exempelvis i svaren "En upptaktskonferens anordnad av länsstyrelsen" och "Upprop från kommunen".

I sex byar tog byautvecklingen sin början på grund av att byn på något vis ansågs vara hotad. Följande citat är representativt för dessa, och fler, byar: "Byn dör ut. Tomma hus, hyreshus rivs, affärer slår igen. De flesta som bor i byn är pensionärer". Flera byar har också givit allmänna skäl som att "utveckla bygden". Andra anledningar till att man i byarna började bedriva byautveckling är att minska utflyttningen (två byar), skapa arbeten (två byar) och dokumentera byns historia (två byar).

Tjänstemännen och politikerna har också fått svara på frågan om vad de ser som det huvudsakliga skälet till att Bodens kommun började bedriva systematisk byautveckling. Här tas alltså utgångspunkten utifrån kommunen som helhet medan byarna beskrev situationen i just sin by. Fyra av sju tjänstemän gav allmänna svar om att man ville värna om en levande landsbygd, att det var ett politiskt beslut att kommunen skulle fortsätta med den byapeng som tidigare länsstyrelsen delat ut samt att man ville stödja byarna i att skapa arbetstillfällen, kvarboende och en gemensam strävan.

Ungefär hälften av politikerna anger, liksom tjänstemännen, relativt allmänna skäl till att kommunen började bedriva byautveckling, nämligen att man ville ha en levande landsbygd. Flera påpekar vikten av att hela kommunen ska leva. Ytterligare politiker (sex) nämner viljan att skapa arbetstillfällen och minska utflyttningen (fyra) som viktiga anledningar. Sex av politikerna menar att det huvudsakliga skälet till att man i Bodens kommun började med en mer systematisk byautveckling är påverkan från byarna och byautvecklingsgrupperna. Detta kan räknas som ett bottom-up-perspektiv genom svar som "Påtryckningar från byarna om åtgärder/stöd" och "Påverkan av enskilda människor som börjat med projekt i landsbygden. Detta är ett nerifrån och upp perspektiv men mycket återstår." Övriga svar från politikerna handlar om att få igång näringslivet i byarna (två), främja samhörigheten i byn (två) och bidragen från länsstyrelsen (en).

De tre gruppernas åsikter om varför byautvecklingsarbetet tog sin början skiljer sig alltså delvis åt, främst mellan byarepresentanterna på ena sidan och politiker och tjänstemän på den andra. Byarepresentanternas svar är mer konkreta än de från politiker och tjänstemän, exempelvis nämns byalokalen som skälet till byautvecklingsarbetet. Politikernas och

tjänstemännens vanligaste svar är att man vill ha en levande landsbygd i kommunen. Byarepresentanterna betonar även oftare än de andra grupperna att skälet till utvecklingsarbetet är att främja sammanhållningen i byn, ”bya-känslan”. Detta är det mest frekventa svaret bland byarepresentanterna medan politiker och tjänstemännen endast nämner det i ett par fall. Dessa skillnader är förståeliga eftersom byarepresentanterna svarar utifrån sin by och de andra aktörerna utifrån Bodens kommuns byar i allmänhet. Byborna har dessutom oftast större kännedom om konkreta behov i just sin by.

Intressant att notera är också att medan sju av byarepresentanterna ser initieringen av byautvecklingen som styrd uppifrån så vill sex av politikerna se det som ett initiativ som kom nerifrån. Dessa olika synsätt kan eventuellt förklaras av de skilda perspektiv som gruppernas olika maktpositioner i kommunen ger. Eftersom byarna inte har någon formell makt i den kommunala organisationen ser de kanske lättare initiativet som ett påbud uppifrån än kommunfullmäktigeledamöterna som från sitt perspektiv vill se att deras beslut grundar sig på medborgarnas initiativ och önskningar.

Enkäterna visade således på många olika skäl till att man började bedriva byautveckling. Detta ger även olika uppfattningar om vad arbetet ska leda till och vad som är ett lyckat resultat. Ifall man exempelvis i en by började arbeta med byautveckling för att införskaffa en bygdegård så kanske man är nöjd när så skett och då inte känner något större behov av att vidareutveckla arbetet. Om anledningen till mobiliseringen istället var att skapa arbeten och inflyttning så har man större förväntningar på resultaten. Vilka mål och förväntningar man har beror delvis på hur situationen i respektive by ser ut. Vi ska i följande delkapitel se närmare på vilka områden som aktörerna ser det som angeläget att arbeta med för att åstadkomma landsbygdsutveckling. Finns det en samsyn eller vill man satsa resurserna på skilda områden?

4.2 Centrala utvecklingsområden

Byarepresentanter, politiker och tjänstemän i Bodens kommun har fått bedöma hur centrala olika verksamhetsområden är för landsbygdens utveckling i Bodens kommun. Man har även ombetts prioritera områdena genom att ange de tre områden man anser vara allra viktigast för utvecklingen på landsbygden (politiker och tjänstemän) respektive i sin by (byarepresentanter). Dessa tre områden har också rangordnats så att vi även ser vilket område som de olika aktörerna anser vara *det allra mest* prioriterade.

Respondenterna tillfrågades om vilken verksamhet de upplever som central för utvecklingen av Bodens kommuns landsbygd. På en skala mellan ett och fem där fem står för ”mycket viktigt” och ett för ”oviktigt” bedömdes olika områden inom omsorg, service, sammanhållning, arbete och inflyttning. De svarande hade också möjlighet att ange och värdera ett eget förslag. För varje grupp har sedan ett medelvärde för den vikt man tillmäter respektive område räknats ut. Resultatet ser vi i Diagram 5.

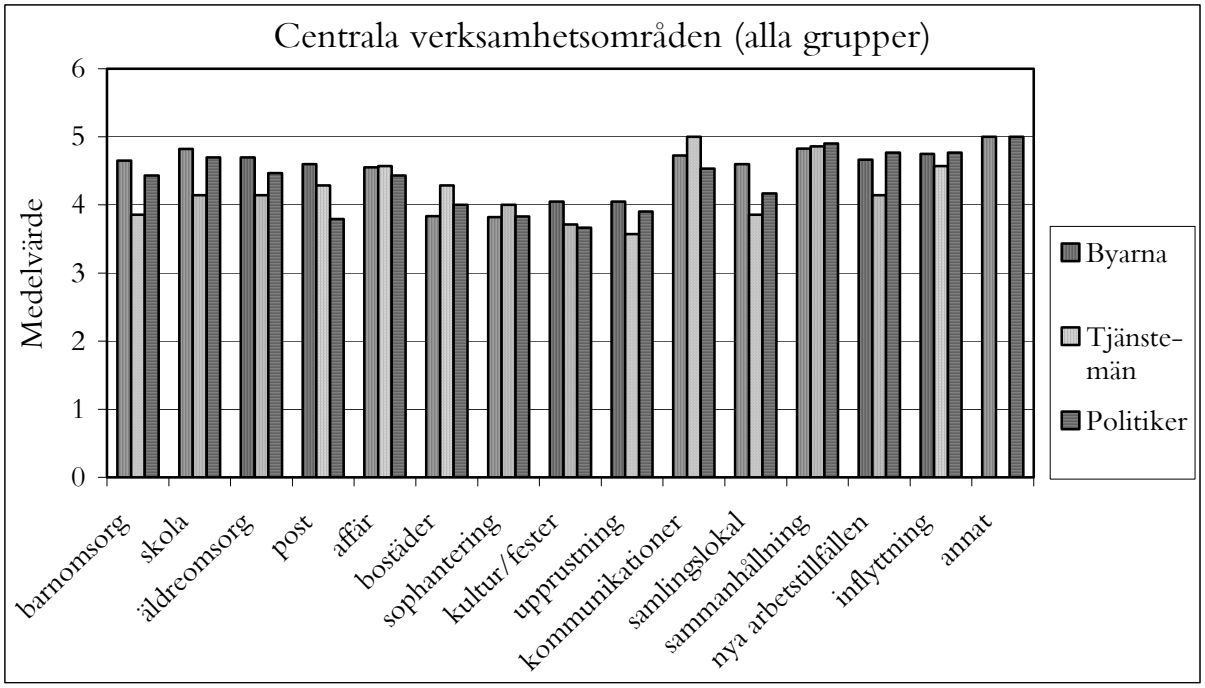

Diagram 5 Centrala verksamhetsområden för landsbygdens utveckling i Bodens kommun

Generellt kan sägas att alla angivna verksamheter fick mycket höga siffror. Nästan alla verksamhetsområden hamnar mellan fyra och fem i medel och inget understiger tre varken hos byarepresentanter, tjänstemän eller politiker. I värderingen av centrala verksamhetsområden urskiljs alltså ingen tydlig trend eller några anmärkningsvärda skillnader mellan byarepresentanter, politiker och tjänstemän. Vissa smärre skillnader mellan områdena är dock värda att notera. Områdena sophantering, kultur/fester och upprustning ligger lägst och ungefär ett skalsteg under exempelvis områdena kommunikationer och sammanhållning. Några enskilda byarepresentanter och politiker har lagt till egna områden som man ser som centrala för byautvecklingen. Dessa är samarbete med kommunen, ungdomsverksamhet, bensinpris, bensinstation, bagar/vävarstuga, vidareutbildning och näringsinriktning av byautvecklingen.

Att alla områden ses som mycket eller ganska viktiga för landsbygdens utveckling visar på en problematik som ofta kan finnas i byautvecklingsarbetet nämligen den att ”allting” uppfattas som centralt, med svårigheter att prioritera som följd. En ganska allmänt ställd fråga om central verksamhet för landsbygdens utveckling riskerar resultera i en slags önskelista.

Prioritering av utvecklingsområdena

När aktörsgrupperna ställs inför frågan om prioritering framträder ett lite tydligare mönster. Grupperna har fått ange och rangordna de tre områden som de anser vara viktigast för byns (för byarepresentanterna) respektive landsbygdens (för politikerna och tjänstemännen) utveckling. I Diagram 6 ser vi vilka områden som respondenterna (sammanslagna till en grupp) anser vara bland de tre allra viktigaste.

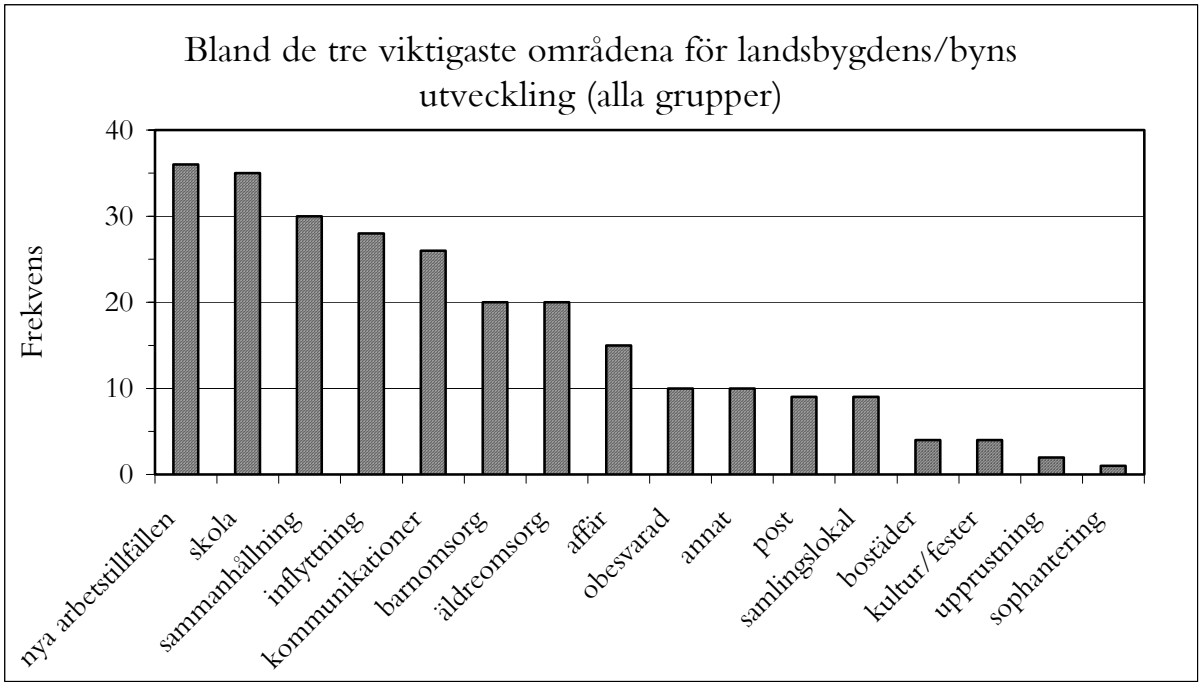

Diagram 6 Bland de tre viktigaste områdena för landsbygdens/byns utveckling (varje respondent har fått ange tre områden)

Vi ser att nästan hälften av respondenterna (36 av totalt 78 svarande) sätter nya arbetstillfällen respektive skolan bland de tre mest centrala områdena. Sammanhållning, inflyttning och kommunikationer är andra områden som minst en tredjedel av de svarande tar upp. Bland de lägst prioriterade områdena finner vi bland annat upprustning och kultur/fester. Svaren visar på en ganska stor spridning i respondenternas uppfattningar. Alla områden har nämnts av någon svarande. De allra flesta svaren som har angetts hamnar inom de angivna verksamhetsområdena. Dock har sammanlagt tio respondenter angett andra områden än de färdiga alternativen; företagsutveckling, bensinpriset, samarbete föreningar/företag/offentlig förvaltning, utbildning och eldsjälar.

I studien av verksamheten inom Bodens kommun ser vi exempel på två olika strategier för byautveckling (se kapitel 2.3). Den ena strategin kan utläsas ur respondenternas prioritering av de viktigaste områdena. Enligt detta synsätt ses nya arbetstillfällen som det viktigaste området för landsbygds- och byautvecklingen. Fler arbetstillfällen och inflyttning anses vara en förutsättning för att byar med åldrande och minskande befolkning ska få ett tillräckligt stort befolkningsunderlag för service. Den andra strategin finner vi till exempel i Skogså, Inbyns och Ubbyn/Häggans byaföreningars verksamhetsberättelse från 1996 där de skriver att ”Samtliga ovan uppräknade objekt innebär när de förverkligats en ännu trivsammare, attraktivare och samarbetsvillig bygd. Vi bedömer därför att de har direkt eller indirekt betydelse för sysselsättning och försörjning i kommunen.” Likaså skriver Svartlå Byaförening 1997 att ”de aktiviteter som finns upptagna i denna ansökan anses av oss bybor vara mycket viktiga, och de kommer också i förlängningen bli sysselsättningsskapande.” Här ses en god service och infrastruktur i byarna som en förutsättning för att arbetstillfällen ska skapas.

En sammanställning av gruppernas syn på vad de anser vara *det* allra viktigaste området visar att bilden är mycket lik den i Diagram 6, nya arbetstillfällen följt av skola och sammanhållning är de områden som respondenterna ser som allra viktigast för landsbygdens/byns utveckling.

Har då verksamheten bedrivits inom de högst prioriterade områdena eller har det varit mer aktivitet inom de lägre prioriterade områdena? Det viktigaste området för landsbygdens/byns utveckling är enligt respondenterna nya arbetstillfällen. Detta område kommer också högt på aktivitetslistan i byarna. Byarepresentanterna uppger att byautvecklingen givit upphov till nya arbetstillfällen i flera byar (se Diagram 4). Även sammanhållning är högt prioriterat och är samtidigt ett område där mycket aktiviteter har bedrivits i byarna. Skolan däremot är det näst högst prioriterade området medan det verksamhetsmässigt hamnar först på en åttondeplats. Likaså är inflyttning samt kommunikationer områden som är högre prioriterade än ”aktiverade”.

Det finns några verksamhetsområden som är mycket lågt prioriterade och inte ses som det viktigaste för landsbygdens/byns utveckling fastän mycket kraft i byautvecklingsarbetet lagts på aktiviteter inom just dessa områden. Dessa områden är samlingslokal, kultur/fester samt upprustning. Inom dessa områden har väldigt mycket aktiviteter ägt rum i byarna; samlingslokal och kultur/fester är de vanligaste verksamhetsområdena tätt följt av upprustning på en fjärdeplats. Områdena kommer dock långt ner på listan över det viktigaste för utvecklingen. En förklaring till detta kan vara att respondenterna ser samlingslokalen och kultur/fester som områden som stärker den byakänsla som ju ses som ett av de högst prioriterade områdena att arbeta med. En annan tänkbar förklaring är att eftersom mycket verksamhet redan bedrivits exempelvis med införskaffande och upprustning av samlingslokal så ses detta inte längre som ett prioriterat område. Resultatet är ändå värt att fundera över, om det är så att mycket kraft läggs ned på aktiviteter som *inte* ses som det viktigaste för utvecklingen så kanske de områden som *ses* som det viktigaste inte prioriteras i den konkreta verksamheten.

Jämförelse mellan aktörsgruppernas uppfattningar

Även eventuella skillnader mellan byarepresentanternas, politikernas och tjänstemännens uppfattningar om vad som är de tre viktigaste områdena samt det allra viktigaste området har studerats. Om man har olika uppfattningar om vad som är viktigt i byautvecklingsarbetet kan detta innebära att olika resursprioriteringar samt olika bedömningar av resultatet görs. I Tabell 1 ser vi hur stor del av respondenterna inom varje aktörsgrupp som har med respektive verksamhetsområde bland sina tre mest centrala områden för byautveckling. Ju högre siffror desto viktigare anses alltså området vara. Exempelvis om alla byarepresentanter hade haft med barnomsorg bland sina tre viktigaste områden så hade det stått 100% i den cellen (där det nu står 22%). Inom varje kolumn borde följaktligen den totala procentsatsen bli kring 300 (eftersom varje person har fått ange sina tre viktigaste områden). En del respondenter har dock angett fler än tre områden varför procentsatserna i vissa fall är högre. De tre mest frekvent angivna områdena inom respektive grupp är gråfärgade i tabellen.

Tabell 1 De tre mest centrala områdena för landsbygds- och byautvecklingen

	Byarepresentanter	Tjänstemän	Politiker
Barnomsorg	22%	0%	27%
Skola	37%	14%	53%
Äldreomsorg	15%	0%	37%
Post	15%	14%	7%
Affär	15%	0%	30%
Bostäder	0%	29%	7%
Sophantering	0%	0%	3%
Kultur/fester	10%	0%	0%
Upprustning	2%	14%	0%
Kommunikationer	27%	86%	30%
Samlingslokal	17%	0%	7%
Sammanhållning	41%	43%	33%
Nya arbetstillfällen	41%	43%	53%
Inflyttning	37%	57%	30%
Annat	15%	0%	13%
Vet ej/obesvarad	17%	0%	10%
Summa	311%	300%	340%

Vi ser att svaren är spridda mellan flera områden, varav vissa dock har fått höga siffror från alla grupper. Minst en tredjedel av varje respondentgrupp anser att nya arbetstillfällen, inflyttning och sammanhållning är bland det viktigaste att arbeta med i byautvecklingen. En förklaring till att så många ser dessa områden som högt prioriterade är (enligt en strategi för byautveckling) att en by där nya arbetstillfällen skapas också kan växa och tillhandahålla ett större utbud av service. Även kommunikationer tycker man i stor utsträckning är centralt att satsa på. Speciellt tjänstemännen betonar vikten av goda kommunikationer, endast en tjänsteman har inte med kommunikationer bland sina tre mest prioriterade områden. Några områden får relativt låga siffror från byarepresentanter, politiker och tjänstemän. Detta gäller framför allt sophantering, kultur/fester och upprustning som respondenterna inte tycker tillhör de viktigaste områdena för landsbygds- och byautvecklingen.

Även en del skillnader framgår av tabellen. Byarepresentanterna och politikerna prioriterar omsorgsfrågorna (barnomsorg, skola och äldreomsorg) mer än vad tjänstemännen gör. Exempelvis prioriteras skolan lägre av tjänstemännen (14%) jämfört med byarna (37%) och framför allt politikerna som till drygt hälften (53%) tycker att skolan är bland de prioriterade områdena. Tjänstemännen prioriterar istället i högre utsträckning än de andra grupperna bostäder, kommunikationer och inflyttning. En möjlig förklaring är de olika strategierna för byautveckling. Kanske är det så att politiker och byarepresentanter tydligare än tjänstemännen tar sin utgångspunkt i att en väl utbyggd omsorg gör byn attraktiv för inflyttning, medan tjänstemännen ser det från andra hållet: en by som har ökad inflyttning får också ett större befolkningsunderlag som motiverar mer utbyggd omsorg och service? Tjänstemannaunderlaget är dock för litet för att någon säker slutsats ska kunna dras.

Om man måste välja *ett* område som är det allra mest viktiga för landsbygdens (politikerna och tjänstemännen) och byns (byarepresentanterna) utveckling, vilket område skulle man då välja? Tabell 2 ger svaret. Varje siffra står för hur stor andel inom gruppen som

anser att respektive område är det viktigaste. Det mest frekvent angivna området för respektive grupp är gråfärgat i tabellen.

Tabell 2 Det mest centrala området för landsbygds- och byautvecklingen

Område:	Byarepresentanter	Politiker	Tjänstemän
Barnomsorg	12%	3%	0%
Skola	23%	17%	0%
Äldreomsorg	5%	7%	0%
Post	2%	0%	0%
Affär	0%	3%	0%
Bostäder	0%	3%	14%
Sophantering	0%	0%	0%
Kultur/fester	0%	0%	0%
Upprustning	0%	0%	0%
Kommunikationer	5%	7%	43%
Samlingslokal	2%	0%	0%
Sammanhållning	19%	7%	14%
Nya arbetstillfällen	16%	27%	29%
Inflyttning	7%	13%	0%
Annat	5%	13%	0%
Vet ej/obesvarad	5%	0%	0%
Summa	101%	100%	100%

Byarna likväl som politikerna är ganska spridda i sina svar och nämner tillsammans elva respektive tio olika områden som det viktigaste. Det tycks följaktligen, inom dessa grupper, inte föreligga någon samstämmighet rörande vilket verksamhetsområde som borde prioriteras. Det finns dock vissa områden som anses som viktiga i alla grupperna och andra områden som ingen tycker är det viktigaste. Vi har sett att nya arbetstillfällen, i grupperna sammanslagna, ses som det viktigaste verksamhetsområdet. Det är det vanligaste svaret bland politikerna (27 %), det näst vanligaste bland tjänstemännen (29%) och det tredje vanligaste svaret bland byarepresentanterna (16%). Även kommunikationer och sammanhållning är områden som alla grupperna har nämnt. Endast tre verksamhetsområden nämns alltså av alla tre grupperna. Det finns följaktligen en relativt stor spridning mellan byarepresentanter, politiker och tjänstemän i uppfattningen om vilket område som är det viktigaste att prioritera i byautvecklingsarbetet.

Återigen ser vi att kultur/fester, upprustning och samlingslokal är områden som respondenterna anser *inte* tillhöra det som är viktigast för landsbygds- och byautvecklingen. Ingen av de svarande menar att upprustning eller kultur/fester är det mest centrala området, likaså har endast en av alla respondenter angett samlingslokalen som det mest centrala för byautvecklingen.

4.3 Resultatet

Vad vill Bodens aktörer framhålla som det viktigaste resultatet som har åstadkommits genom byautvecklingsarbetet? Bland byarepresentanterna är det två svar som dominerar; byakänslan och samlingslokalen. Nästan hälften av byarepresentanterna (19 av 41) menar att det är den förbättrade byakänslan (gemenskap, sammanhållning och trivsel är andra ord som används) som

(ibland i kombination med annat) är det viktigaste resultatet av byautvecklingen hittills. Arbetet har lett till "Ökad Vi-känsla" och "Gemenskap runt något för oss viktigt". Byakänslan och sammanhållningen är också det vanligaste (om än inte i lika stor utsträckning som hos byarepresentanterna) svaret hos politikerna och tjänstemännen. En tredjedel av politikerna och fyra av sju tjänstemän betonar detta. Man har "Fått igång olika aktiviteter där byainnevånarna engageras. Bra för sammanhållning och trivsel" skriver exempelvis en politiker.

Det näst vanligaste svaret från byarepresentanterna är att arbete med byalokal (införskaffande, upprustning och/eller underhåll) är det viktigaste som gjorts. Fjorton av byarna skriver om sin samlingslokal och de aktiviteter som där bedrivs, exempelvis "vi har rustat upp vår samlingslokal där vi har gemensamma byafester, barndop, födelsedagsfester". Politikerna och tjänstemännen anser dock inte (i samma utsträckning) som byarepresentanterna att byalokalen är det viktigaste som har åstadkommits genom byautvecklingsarbetet. Endast tre av fullmäktigeledamöterna och ingen av tjänstemännen nämner samlingslokalen som det viktigaste resultatet. Istället är åsikterna om det viktigaste resultatet ganska spridda. Politikerna och tjänstemännen nämner här ökad kunskap, utveckling av företagandet i byarna, marknad, arbetstillfällen, ökad medvetenhet om vikten av aktiv byautveckling, att vissa i byarna insett att man själva måste utveckla byn samt bibehållen service. En politiker menar att resultatet har uteblivit.

Andra resultat av byautvecklingsarbetet som byarepresentanterna vill framhålla som det viktigaste som åstadkommits är: röjning och rensning av sly, rustning av badplats, ökad medvetenhet om byn och byautveckling, framtidstro, kompetensutveckling, lokalt byablad, lån till butik, arbetstillfällen, marknad, fester, strid för skolan, boulebana, aktivitetscentrum, kommunalt vatten och ungdomsgård.

I sammanhanget ska vi återknyta till de skäl som de olika grupperna uppgav till att man började bedriva systematisk byautveckling. Hur stämmer de skäl man hade till utvecklingsarbetet överens med de resultat som har åstadkommits? På en övergripande nivå ser vi att det för byarepresentanterna stämmer ganska väl överens. De vanligaste skälen till byautvecklingsarbetet bland byarepresentanterna var att man ville främja gemenskapen samt arbeta med införskaffande och/eller upprustning av byalokal. Detta är även de viktigaste resultaten som en klar majoritet av byarepresentanterna anger. En större andel av byarepresentanterna än av de andra grupperna betonade att skälet till arbetet var att främja sammanhållningen/byakänslan, likaså är det fler bland byarnas företrädare som ser det som det viktigaste resultatet. Vad gäller politiker- och tjänstemannagruppen är det svårare att se huruvida en överensstämmelse mellan anledningarna till arbetet och dess resultat föreligger. Detta beror på att det vanligaste angivna skälet i dessa grupper var relativt allmänt hållet, man ville ha en ”levande landsbygd”. Huruvida detta har uppnåtts beror självfallet på vad man lägger för betydelse i begreppet.

4.4 Svårigheter och förslag till förändring

För att underlätta det framtida byautvecklingsarbetet är det viktigt att utröna huruvida respondenterna upplever att det funnits svårigheter i arbetet så här långt, hur dessa svårigheter i sådana fall ser ut och hur de skulle kunna övervinnas.

En majoritet av respondenterna menar att de har stött på svårigheter i byautvecklingsarbetet, 28 av 41 byarepresentanter, 18 av 30 politiker och tre av sju tjänstemän är av den uppfattningen.

När svårigheterna specificeras är det vanligaste svaret bland byarepresentanterna bybornas brist på engagemang och delaktighet. Bland de 28 byarepresentanterna som nämner svårigheter är det tolv som beskriver just problemet med att få övriga bybor intresserade av att arbeta för att utveckla sin by. "Bristande engagemang från bybor. De kanske tycker det är bra som det är?" frågar sig till exempel en respondent. Även fler svar, som tidsbrist och brist på ork, går att relatera till att det är svårt att finna nog många bybor som aktivt är beredda att engagera sig i sin bys utveckling. En orsak här kan vara att byn är liten och på så vis blir antalet potentiellt aktiva självfallet inte så stort. Fyra byar påtalar speciellt att deras begränsade storlek är ett problem.

Det är intressant att den vanligaste svårigheten som enkätbesvararna i byarna ser i byautvecklingsarbetet återfinns "nästgårds", oftast inte i form av att man är osams utan på grund av bristande deltagande. Många av de bybor som är engagerade i byautvecklingsgrupperna upplever alltså att det är svårt att få fler engagerade i arbetet. Av olika anledningar väljer många människor att inte delta i byns kollektiva handlande.

Relativt få (fem av 41) byar nämner ekonomin som ett hinder i byautvecklingsarbetet, resurserna räcker inte till det man skulle vilja. Fyra byar menar att Bodens kommun har varit ett hinder genom dess, i dessa byars tycke, brist på engagemang. Övriga svar som nämnts av någon enstaka by är markägarfrågor, konflikt mellan kommersiell och ideell verksamhet, "Jantelagen" samt svårigheter att enas inom byn. Det är oklart exakt vad respondenten avser med ”Jantelagen”, en tolkning är att man upplever att man under arbetet med utvecklingen av byn har stött på avundsjuka från andra inom eller utanför byn.

Tre av tjänstemännen nämner svårigheter som de stött på i byautvecklingsarbetet. Två skriver om en upplevd tröghet från byarna. Även brist på förståelse från politiker och andra tjänstemän, sektorisering, utflyttning, sned åldersstruktur och "Jantelagen" nämns.

Politikerna är ganska spridda i sin uppfattning om vilka svårigheter som finns i byautvecklingsarbetet. Fem påtalar ekonomiska hinder och andra nämner minskat befolkningsunderlag, en tröghet hos kommunen och att engagemanget i byarna inte räcker till. Två politiker ger en intressant förklaring till bybornas bristande deltagande; det finns idag flera olika styrelser och sammansättningar som kräver delaktighet, exempelvis byaförening, marknadsråd, norrbyaråd och centrala kallelser. Det blir helt enkelt för mycket både för antalet boende och för dess engagemang.

Vi kan alltså konstatera att alla tre grupperna till stor del upplevde sig ha stött på svårigheter i byautvecklingsarbetet. Byarepresentanterna betonar mer än de andra bristande engagemang från andra bybor som en svårighet. Ett större deltagande i byautvecklingsarbetet bland byarnas befolkning skulle minska problemen (i alla fall så som byarepresentanterna ser det). Hur ett ökat engagemang kan åstadkommas är en viktig och svår fråga som vi delvis återkommer till i kapitel fem.

Vilka åtgärder bör då vidtas för att undkomma dessa svårigheter? I enkäten har svarsgrupperna fått lämna förslag om hur man skulle kunna förbättra byautvecklingsarbetet, antingen från byns eller från kommunens sida.

De flesta förslagen som byarna ger rör åtgärder från kommunens sida, en del rör byarna själva och för ytterligare en del är det svårt att direkt utläsa vem som skulle vara ansvarig. Drygt en tredjedel (15 stycken) av byarna svarade vet ej eller lämnade frågan obesvarad. Det kan till största delen förklaras med att det var byar som inte hade eller inte visste om de hade stött på några direkta svårigheter i byautvecklingsarbetet.

En del av förbättringsförslagen handlar om de ekonomiska förutsättningarna. Här skriver några byarepresentanter återigen om kommunens roll. Här finns förslag om att kommunen ska

"Hjälpa till med finansiering genom att åtminstone hjälpa till att söka" och ge "Pengar från kommunen eller liknande för lön till vaktmästare. Tid och kraft läggs då på aktiviteter istället för skötsel av gården". Allmänt vill man också att kommunen ska "Avsätta mer pengar till byautveckling". Det är dock endast sex av byarna som direkt föreslår en förbättring av de ekonomiska förutsättningarna. Vi har även sett att endast fem byar uppgett bristande ekonomiska resurser som ett problem. Den primära svårigheten som byarna ser det är alltså inte små ekonomiska resurser. Liknande resultat visar utvärderingen av insatser för landsbygdsutveckling i Jämtlands län där få respondenter menar att resursbrist skulle vara en anledning till utebliven utveckling. Problemet ses i denna studie snarare ligga i samverkanssvårigheter (Forsberg 1999, 51).

Sex av byarna skriver att man vill se bättre samarbete med och mer engagemang från kommunens sida. Ett par av dessa skriver om vikten av att se varje bys speciella förutsättningar. Exempelvis skriver en by att "Kommunen behöver engagera sig mer och se förutsättningar för just de speciella byarna".

Fyra av byarna skriver att de vill kunna påverka politiken kring sin egen by mer. Man vill att ärenden som handlar om byn ska kunna delegeras, exempelvis till medborgarkontor eller byalag. "Vi borde vara en självklar remissinstans i frågor som gäller byn" skriver en by.

Byarepresentanterna menar även att utvecklingsarbetet skulle förbättras genom ökat samarbete med andra byar (två byar), utbildning (två byar) och ökat engagemang bland bybor (en by). Övriga förslag som byarna ger är tillgång till lån av kommunens maskiner för röjning, tillgång till kopiering på kommunen, att kommunen underlättar inflyttningen och nybyggnation i byn samt information till hushållen om vikten av gemenskapen och ansvaret i en by. En by skriver om problemet med efterskottsbetalningar av EU-medel. Det är anmärkningsvärt att endast en by här nämner ökat engagemang från bybor som ett sätt att förbättra byautvecklingsarbetet, trots tidigare beskriven problembild där bristen på deltagande sågs som en stor svårighet.

Fem av sju tjänstemän har kommit med förslag på förbättringar av byautvecklingsarbetet. Tre svar handlar mycket om byarnas eget engagemang. Man vill att byarna ska ta initiativ och exempelvis kalla till möten och att kommunen främst ska fungera som ett stöd. Ökad decentralisering av beslut samt nya former av skola exempelvis på distans och pendlingsbidrag till boende i glesbygd är andra förslag.

Politikerna har även de vissa tankar om hur byautvecklingsarbetet kan förbättras. Fem pekar på vikten av att samverkan mellan byarna och kommunen fungerar smidigt. Lika många betonar betydelsen av ett bottom-up-perspektiv och skriver om vikten av att initiativet till åtgärder i byarna kommer från byarna själva och någon nämner också att beslut skulle delegeras ned till byarna. Två skriver om att mer pengar till byautvecklingen vore bra, exempelvis "Mera pengar är alltid bra men de finns inte idag". Dessutom finns det flera spridda förslag om att bedriva verksamhet i kooperativa former, lägre taxor i glesbygden för exempelvis barnomsorg, sluta satsa på turism utan istället satsa på småföretagande som inte är ortsanknytet som exempelvis teletjänster, stöd till affärer, tillgång till gratis dator i de små byarna, billigare kommunikationer genom exempelvis lokaltaxa in till tätorten och utbildning för dem som arbetar ideellt med byautveckling.

Byarepresentanter, politiker och tjänstemän i Bodens kommun ger ett stort antal förslag till hur byautvecklingsarbetet kan underlättas och förbättras. Svaren varierar mycket exempelvis gällande hur konkreta de är och vem som skulle vara ansvarig för åtgärderna. Flera nämner

exempelvis bättre samverkan mellan kommun och by, ett tydligare bottom-up-perspektiv och större resurser som viktiga åtgärder.

5. Inför framtida byautveckling

5.1 Avslutande diskussion

Inom Bodens kommun pågår en mängd aktiviteter i syfte att utveckla landsbygden och byarna. Studien har visat att kommunens byarepresentanter, politiker och tjänstemän emellertid delvis har olika syn på det byautvecklingsarbete som bedrivs. Bland annat finns skillnader i synen på varför man började bedriva systematisk byautveckling, prioriteringen av de viktigaste områdena och resultaten. Detta kan givetvis försvåra utvecklingsprocessen. En tänkbar förklaring till skillnaderna är respondenternas olika roller inom kommunen. Även likheter återfinns, exempelvis i prioriteringarna av vad som *inte* tillhör de mest centrala områdena att arbeta med. Inom flera av dessa områden har dock mycket verksamhet bedrivits i byarna.

Vilka delar är då viktiga att se närmare på inför framtida byautveckling i Bodens kommun? Flera forskare betonar att framgångsrika lokala utvecklingsprojekt ofta står på tre ben. En norsk glesbygdsforskare, Reidar Almås, har kallat samspelet mellan dessa tre delar för den nödvändiga triangeln (Westlund 1997, 153). Denna passar väl in även på byautvecklingsarbetet inom Bodens kommun.

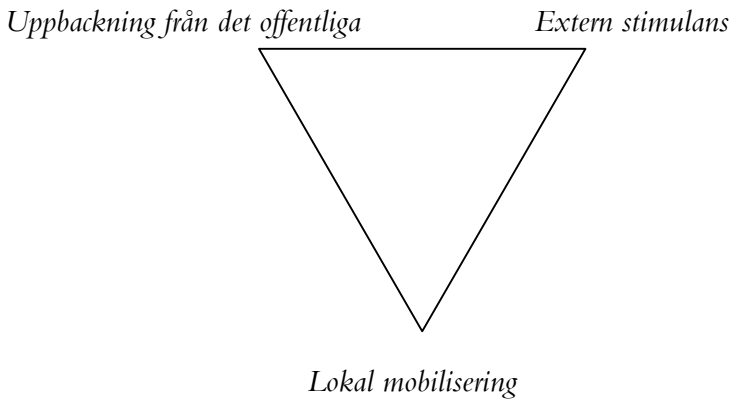

Figur 1 Den nödvändiga triangeln (egen bearbetning av Westerlund 1997, 153 och Ronnby 1995, 237)

Den viktigaste faktorn, som håller upp de övriga triangelbenen, är den lokala mobiliseringen. Utan en stark lokal förankring tenderar projekten att misslyckas. Ronny Svensson har visat på vikten av den lokala kraften, att många är delaktiga i utvecklingsarbetet. Med bakgrund av sina erfarenheter av lokalt utvecklingsarbete har Svensson sammanfattat centrala förutsättningar för lokal mobilisering. Det är viktigt att man i byarna bland annat har: egna mål, egna resurser, eget beslutsfattande, brett deltagande, delaktighet hos alla och en utveckling av den lokala identiteten, självtillit genom satsning på egna krafter samt en utveckling av den lokala kompetensen (i Ronnby 1995, 236). Även Olof Bergwall, som har studerat byarna som 1995 utnämnts till årets byar i Norrbottens kommuner, betonar vikten av den lokala mobiliseringen. Han har identifierat vissa faktorer som starkt bidragit till dessa byars framgångar. Byborna här har mångårig erfarenhet av byautvecklingsarbete, en bra sammanhållning och en positiv inställning till sin by. Många bybor är aktiva i olika grupper och föreningar och man har speciellt satsat på att aktivera barn, ungdomar och föräldrar. Här kan vi se ett exempel på den medborgaranda som Putnam talar om (se kapitel 2.3). Ofta har dessa

byar satsat på konkreta projekt där man snabbt kunnat nå konkreta resultat (Bergwall 1996, 30). Det är alltså av fundamental betydelse att det finns bybor som är beredda att satsa tid och energi på utvecklingsprojekten. De så kallade eldsjälarnas betydelse måste också framhållas. Dessa tar ofta initiativet till en utvecklingsprocess och kan vara en förutsättning för lyckat resultat (Ronnby, 1995).

Betydelsen av den lokala mobiliseringen har vi även mött flera gånger i svaren från Bodens aktörer. Exempelvis menar flera aktörer att byautvecklingsarbetet inom Boden kan förbättras genom ett tydligare bottom-up-perspektiv. Bland annat värdet av att initiativet kommer från byarna samt vikten av engagemang hos ett brett antal bybor har diskuterats. Hur man lyckas med detta blir troligen avgörande för utvecklingen. Byarepresentanternas svar visar på att det kan vara svårt att nå den (oftast) önskvärda lokala mobiliseringen. Vi ser dock även att mycket verksamhet har bedrivits för att främja byakänslan och att flera byarepresentanter också ser det som det viktigaste resultatet. En ökad byakänsla kan förhoppningsvis leda till ett ökat engagemang för byn.

Figur 1 pekar även på vikten av att byautvecklingsgrupperna får uppbackning från kommunen och andra delar av den offentliga sektorn som exempelvis landstinget och länsstyrelsen. Kommunen kan initiera och inspirera till aktiviteter, stötta och bistå de lokala grupperna på olika vis, samordna olika byars projekt samt följa upp verksamheten. Exempelvis kan kommunen hjälpa till med att göra ekonomiska kalkyler, söka tillstånd, formulera ekonomiska ansökningar med mera (Ronnby, 1995). I en statlig utredning om lokal demokrati och delaktighet i Sveriges städer och landsbygd skriver man att ”Statliga och andra myndigheter kan inte beordra fram engagemanget men ta bort vissa av hindren” (SOU 1996:71, 31). På så vis är uppbackningen från det offentliga central i byautvecklingsarbetet. Vi har sett att man i Boden från kommunens håll på olika vis arbetar med landsbygdsutvecklingsfrågor, exempelvis genom den årliga byapengen som har medfört en mängd aktiviteter i byarna. De ekonomiska resursernas begränsning kan självfallet även vara en begränsning i byautvecklingsarbetet. Några byar efterlyser större ekonomiska resurser, exempelvis från kommunen, men det tycks generellt inte vara detta som, bland respondenterna, uppfattas som den primära svårigheten.

Det tredje benet i byautvecklingen, enligt den så kallade nödvändiga triangeln, är den externa stimulansen. Förebilder och exempel från andra byar, kommuner, län och länder kan spela en viktig roll för bybornas engagemang. Likaså kan olika kampanjer (som exempelvis ”Hela Sverige ska leva!”) och massmedias rapportering fungera som en sporre. När byautvecklingsgruppernas arbete får positiv uppmärksamhet i media blir i regel grupperna ännu mer motiverade (Ronnby, 1995). Ett exempel på denna positiva uppmärksamhet är utnämningen av årets by i Bodens kommun. Av triangelns tre delar är det den externa stimulansen som är minst behandlad i respondenternas svar. Vid studiet av vilka resurser som byarna använt i byautvecklingsarbetet ser vi att endast enstaka byar har haft tillgång till resurser utanför byn eller kommunen. För att få balans i triangeln kan man inom byn i framtiden även försöka arbeta mer med dessa delar. Detta i syfte att bredda byns resurser i form av information, inspiration, pengar med mera.

Vid en lyckad lokal utvecklingsprocess sker ett samspel och en kommunikation mellan triangelns tre delar. Det är exempelvis viktigt att det finns ett kontaktnät mellan byarna och kommunen, gärna en utarbetad struktur som inte står och faller med enskilda bybor, tjänstemän och/eller politiker. Vissa mindre projekt kan dock fortgå genom ideella krafter i byarna utan speciellt stöd från den ”formella” nivån. Vanligast är dock att det lokala bottom-

up-perspektivet kombineras med ett top-down-perspektiv (Westlund, 1997). Så är också fallet i Bodens kommun. Samverkan mellan kommunen och byarna nämns av vissa byarepresentanter som ett område som kan förbättras. Att samverkan är betydelsefull för Bodens kommuns byar förstår vi till exempel genom att kommunen är den främsta resursgivaren till byautvecklingsarbetet. Det finns en mängd olika modeller för hur samverkan mellan en kommun och dess byar kan se ut på ett mer övergripande plan, så som exempelvis villkorad delegation (se Bilaga 4 för en kortfattad beskrivning av några samverkansmodeller).

Vid studiet av byautvecklingsarbetet i Bodens kommun har en mängd intressanta frågor och funderingar väckts. Vissa av teoretisk natur angående byautvecklingsbegreppets innebörd, andra av mer praktisk karaktär. Det vore värdefullt att undersöka huruvida det går att finna generella kriterier och mätverktyg på byautveckling. Detta skulle därmed också möjliggöra jämförelser mellan hur olika byar har ”lyckats” samt analys om orsakerna till detta.
Det vore också intressant att undersöka om de i studien påvisade skillnaderna mellan byarepresentanters, politikers och tjänstemäns uppfattningar om byautveckling är av generell karaktär. Skillnader och likheter mellan byarörelsens och det traditionella kommunala systemets organisation och funktion skulle kunna studeras närmare. Här vore det exempelvis givande att se närmare på byarepresentanters, politikers och tjänstemäns attityder till politik, deltagande med mera.

Dessa aktörers uppfattningar om byautvecklingsarbetet i Bodens kommun är denna rapports fokus. Det är en förhoppning att arbetet kan leda till förnyad diskussion bland och mellan aktörsgrupperna angående det framtida byautvecklingsarbetet inom kommunen.

Källor

Alexandersson, U. Rönnlund, J-E. (1995) *Nya spår. Erfarenheter och planeringsidéer från utvecklingsarbete i byar och bygder.* Stockholm: Byggforskningsrådet

Bergwall, O. (1996) *Nytt liv på landet – en utvärdering.* Luleå: Länsstyrelsen i Norrbottens län rapportserie nummer 9

Bull, M. (1997) *Byapolitiska profiler och demokratisk förnyelse – på kommunal och lokal nivå.* Östersund: Glesbygdsverket

Carlsson, L. (1993) *Samhällets oregerlighet. Organisering och policyproduktion i näringspolitiken.* Stehag: Symposion Graduale

Ds 1994:123 *Vi vill vara med och bestämma. Modeller för medborgarinflytande – i stadsmiljö och på landet.* Stockholm: Fritzes

Forsberg, A. Westlund, H. (1999) *Insatser för landsbygdsutveckling i Jämtlands län, 1996—98. En utvärderingsrapport.* Östersund: Institutet för regional forskning

Eriksson, G. (1999) *Utveckling av befolkning, sysselsättning och service i glesbygd.* Östersund: Glesbygdsverket

Herlitz, Ulla. (1998) *Bygderörelsen i Sverige.* Working Paper nr 11. Östersund: Institutet för regional forskning

Johansson, S. (1995) *Från Tvärskog till Mettä-Dokkas. Så möts kultur, idrott, offentlig och kommersiell service i samma lokaler.* Östersund: Glesbygdsverket

Månsson, H. Red. (1996) *Med periferin i centrum. Om landsbygden som motor i en långsiktigt hållbar utveckling.* Östersund: Glesbygdsverket

Olsson, J. Forsberg, A. (1997) *Byapolitiken.* Örebro: Novemus

Putnam, R. (1996) *Den fungerande demokratin. Medborgarandans rötter i Italien.* Stockholm: SNS Förlag

R 1997:23 *Utveckling i landsbygd och glesbygd Regioner på väg mot år 2015.* Stockholm: NUTEK förlag

Ronnby, A. (1995) *Den lokala kraften. Människor i utvecklingsarbete.* Stockholm: Liber Utbildning AB

SOU 1996:71 *Lokal demokrati och delaktighet i Sveriges städer och landsbygd.* Stockholm: Fritzes

SOU 1999:84 *Civilsamhället. Demokratiutredningens forskarvolym 8.* Stockholm: Fritzes

Strömbäck, A. F. (1995) *Byapeng är mer än kaffepeng. En utvärdering av stödet till byutvecklingsgrupper i Norrbottens län.* Östersund: Glesbygdsverket

Westlund, H. Red. (1997) *Lokal utveckling för regional omvandling.* Institutet för regionalforskning. Rapport 100. Stockholm: Fritzes

Tidningar:
Boden Årets kommun 96 Boden: Näringslivsstiftelsen

Internet:
Internet 1: http://www.bygde.net/info.nsf/nyheter2?OpenForm (2000-07-13)
Internet 2: http://www.boden.se/naringslivsforvaltning/landsbygdsutveckling/byar.html (2000-05-24)

Stadgar för Bodens landsbygdsråd
Verksamhetsberättelser och verksamhetsplaner från byarna (Bodens kommun)

Enkätrespondenter:
29 politiker i Bodens kommunfullmäktige
7 tjänstemän i Bodens kommun

Byar:
Alträsk
Bredåkersgruppen
Brännberg
Buddbyn
Degerbäcken
Forsnäs
Forsträskhed
Gemträsk
Gunnarsbyn
Edefors
Harads
Heden
Hundsjö
Inbyn
Kusån
Lakaträsk
Lassbyn
Lombäcken
Mockträsk
Nedre Flåsjön
Norra Svartbyn
Norrlån
Rasmyran
Råbäcken
Rödingsträsk
Sandträsk
Skogså
Storsand
Svartbjörnsbyn (Björn Svarte)
Svartbäcken
Svartlå
Sävast
Sörbyn-Sundsnäs
Ubbyn/Häggan
Unbyn
Valvträsk
Vibbyn
Vändträsk
Åskogen
Älvgårdarna
Överstbyn

Bilaga 1 – Enkät till byautvecklingsgrupper i Bodens kommun

1) By ……

2) Vem är Ni som besvarar denna enkät?

Byautvecklingsgruppen tillsammans ☐

Styrelsen ☐

Ordföranden eller annan enskild representant ☐

Annan ☐ Vem?……

3) Vilket år började Ni bedriva systematisk byautveckling?

……

4) Vilket var det huvudsakliga skälet till detta?

……

……

……

5) Vilka resurser har Er by använt i byautvecklingsarbetet under de senaste fem åren? Var vänlig kryssa i alla alternativ som stämmer överens med Er by!

Byapeng ☐

Landsbygdsstöd ☐

Ekonomiska medel från Projekt utveckling på plats (UPP) ☐

EU-medel ☐

Rådgivning och /eller information ☐ Från: ……

Övrigt ☐ Vad? ……

……

6) Så som situationen ser ut i Boden kommun för närvarande: vilken verksamhet anser Ni vara central för landsbygdens utveckling? Hur centralt är …

	Mycket viktigt	Ganska viktigt	Varken viktigt eller oviktigt	Mindre viktigt	Oviktigt
a) barnomsorg	☐	☐	☐	☐	☐
b) skola	☐	☐	☐	☐	☐
c) äldreomsorg	☐	☐	☐	☐	☐
d) post	☐	☐	☐	☐	☐
e) affär	☐	☐	☐	☐	☐
f) bostäder	☐	☐	☐	☐	☐
g) sophantering	☐	☐	☐	☐	☐
h) kulturevenemang/ fester	☐	☐	☐	☐	☐
i) upprustning (av exempelvis badplats)	☐	☐	☐	☐	☐
j) kommunikationer	☐	☐	☐	☐	☐
k) samlingslokal	☐	☐	☐	☐	☐
l) sammanhållningen i byn (”byakänslan”)	☐	☐	☐	☐	☐
m) nya arbetstillfällen	☐	☐	☐	☐	☐
n) inflyttning	☐	☐	☐	☐	☐
o) annat, vad?	☐	☐	☐	☐	☐

……

……

7) Vilka *tre* av ovan nämnda områden (a till och med o) anser Ni vara allra viktigast för utvecklingen i Er by? Var vänlig gör en rangordning där 1 står för det viktigaste området.

1) ……

2) ……

3) ……

8) På vilka områden har utveckling ägt rum i Er by under de senaste fem åren? Kryssa för aktuella områden samt ge exempel på genomförda aktiviteter vad gäller främjandet av ...

a) barnomsorg ☐

……

……

b) skola ☐

……

……

c) äldreomsorg ☐

……

……

d) post ☐

……

……

e) affär ☐

……

……

f) bostäder ☐

……

……

g) sophantering ☐

……

……

h) kulturevenemang/fester ☐

……

……

i) upprustning ☐
(av exempelvis badplats)

……

……

j) kommunikationer ☐

……

……

k) samlingslokal ☐

……

……

l) sammanhållningen i byn ☐
(”byakänslan”)

……

……

m) nya – arbetstillfällen

– fasta arbeten ☐ ……

……

– ALU-arbeten ☐ ……

……

– sommarjobb ☐ ……

……

n) inflyttning ☐

……

……

o) annat ☐ Vad?

……

……

9) Vad anser Ni vara det viktigaste som har åstadkommits genom byarbetet?

……

……

……

Vet ej ☐

10) Har Ni stött på några svårigheter eller hinder i Ert byautvecklingsarbete?

Ja ☐ Vilka då?……

……

……

……

Nej ☐

Vet ej ☐

11) Har Ni några förslag på hur man från byn eller från kommunens sida skulle kunna förbättra byautvecklingsarbetet?

……

……

……

……

……

……

Vet ej ☐

Tack för Er medverkan!

Bilaga 2 – Enkät till kommunrepresentanter från Bodens kommun

1) Vem är Du som besvarar denna enkät?

Tjänsteman ☐

Politiker ☐

Boden kommun har under 1990-talet bedrivit olika verksamheter för att främja landsbygds/ byautvecklingen. Exempelvis finansierar kommunen sedan 1996 den "byapeng" som varje år delas ut bland Bodens byar.

2) Vad ser Du som det huvudsakliga skälet till att Boden kommun började bedriva systematisk byautveckling?

……

……

……

……

……

……

Vet ej ☐

3) Så som situationen ser ut i Boden kommun för närvarande: vilken verksamhet anser Du vara central för landsbygdens utveckling? Hur centralt är ...

	Mycket viktigt	Ganska viktigt	Varken viktigt eller oviktigt	Mindre viktigt	Oviktigt
a) barnomsorg	☐	☐	☐	☐	☐
b) skola	☐	☐	☐	☐	☐
c) äldreomsorg	☐	☐	☐	☐	☐
d) post	☐	☐	☐	☐	☐
e) affär	☐	☐	☐	☐	☐
f) bostäder	☐	☐	☐	☐	☐
g) sophantering	☐	☐	☐	☐	☐
h) kulturevenemang/ fester	☐	☐	☐	☐	☐
i) upprustning (av exempelvis badplats)	☐	☐	☐	☐	☐
j) kommunikationer	☐	☐	☐	☐	☐
k) samlingslokal	☐	☐	☐	☐	☐
l) sammanhållningen i byn (”byakänslan”)	☐	☐	☐	☐	☐
m) nya arbetstillfällen	☐	☐	☐	☐	☐
n) inflyttning	☐	☐	☐	☐	☐
o) annat, vad? ……	☐	☐	☐	☐	☐

……

4) Vilka *tre* av ovan nämnda områden (a till och med o) anser Du vara allra viktigast för landsbygdens utveckling? Var vänlig gör en rangordning där 1 står för det viktigaste området.

1)……

2)……

3)……

5) Inom vilka områden anser Du att byautveckling i Er kommun främst har bedrivits under de senaste fem åren?

……

……

……

……

……

Vet ej ☐

6) Vad anser Du vara det viktigaste som har åstadkommits genom byarbetet i Boden kommun?

……

……

……

……

Vet ej ☐

7) Har Du stött på några svårigheter eller hinder i byautvecklingsarbetet?

Ja ☐ Vilka då?……

……

……

……

Nej ☐

Vet ej ☐

8) Har Du några förslag på hur man från byarnas eller från kommunens sida skulle kunna förbättra byautvecklingsarbetet?

……

……

……

……

……

Vet ej ☐

Tack för Din medverkan!

Bilaga 3 – Byapengar utdelade i Bodens kommun 1996—1999

År	1996	1997	1998	1999
By				
Aldernäs	–	–	7 000	7 000
Alträsk	–	–	7 000	7 000
Bredåker	12 000	15 000	15 000	20 000
Buddbyn	17 000	15 000	15 000	20 000
Brännberg	–	–	–	15 000
Degerbäcken	12 000	15 000	15 000	15 000
Edefors	–	15 000	15 000	–
Flarken	–	–	–	12 000
Forsnäs	7 000	12 000	12 000	7 000
Forsträskhed	7 000	–	–	–
Gemträsk	17 000	15 000	15 000	12 000
Gunnarsbyn	17 000	15 000	15 000	15 000
Harads	17 000	–	–	20 000
Heden	–	–	–	15 000
Hundsjö	–	7 000	7 000	12 000
Inbyn	–	12 000	12 000	12 000
Kusån	12 000	–	–	–
Lakaträsk	12 000	15 000	15 000	12 000
Lassbyn	12 000	12 000	12 000	12 000
Lombäcken	12 000	12 000	12 000	7 000
Mockträsk	–	15 000	15 000	12 000
Nedre Flåsjön	7 000	7 000	7 000	7 000
Norra Svartbyn	–	15 000	15 000	15 000
Norrån	–	12 000	12 000	12 000
Notträsk	–	12 000	12 000	7 000
Rasmyran	12 000	12 000	12 000	12 000
Rödingsträsk	–	–	7 000	7 000
Sandträsk	12 000	12 000	12 000	12 000
Skatamarksbyarna	17 000	–	–	–
Skogså	–	15 000	15 000	12 000
Storsand	12 000	15 000	15 000	12 000
Svartbjörnsbyn	7 000	–	15 000	15 000
Svartbäcken	17 000	–	–	12 000
Svartlå	12 000	15 000	15 000	15 000
Sävast	–	15 000	15 000	15 000
Södra Harads	12 000	–	–	12 000
Sörbyn/Sundsnäs	12 000	15 000	15 000	15 000
Ubbyn/Häggan	–	–	12 000	12 000
Unbyn	–	–	15 000	20 000
Valvträsk	17 000	15 000	15 000	12 000
Vibbyn	–	12 000	12 000	12 000
Vändträsk	7 000	12 000	12 000	12 000
Åskogen	–	–	–	12 000
Älvgårdarna	12 000	12 000	12 000	12 000
Östra Råbäcken	–	12 000	12 000	12 000
Överstbyn	–	12 000	12 000	12 000
Summa	310 000	395 000	458 000	528 000

Bilaga 4 – Modeller för samverkan mellan kommun och by

Enligt kommunallagen ska kommunerna verka för att utveckla inflytandet för dem som nyttjar de kommunala tjänsterna. Exempelvis kan en byautvecklingsgrupp fungera som ett remissorgan i kommunen och ger då synpunkter på kommunalt utarbetade förslag som berör den egna bygden. Gruppen kan också överlämna egna förslag till kommunen (Alexandersson 1995, 119). Andra sätt att öka medborgarinflytandet över kommunal verksamhet kan vara genom så kallade användar- eller brukarråd eller genom någon av de andra möjligheter som idag finns: villkorad delegation, självförvaltningsorgan, entreprenörskap och opolitiska nämnder.

Villkorad delegation innebär att nyttjarnas representanter medverkar när en tjänsteman fattar beslut som nämnden har delegerat. Den kan utformas på olika vis som ger olika mycket inflytande, allt från förslags- och yttranderätt till möjlighet att stoppa delegatens beslut kan förekomma.

Självförvaltningsorganen ger än större ansvar och inflytande och kan inrättas av nämnderna för nyttjarna vid kommunala anläggningar. Organet består av företrädare för nyttjarna och de anställda och kan ansvara för driftsfrågor vid en institution eller anläggning. Eftersom ett självförvaltningsorgan är kopplat till *en* viss institution är det därför mindre lämpligt för att ta hand om skötseln av ett geografiskt område som exempelvis en by.

Kommunerna har också möjligheten att genom avtal lägga ut verksamhetsdrift till företag, kooperativa ekonomiska föreningar eller ideella föreningar. Detta kallas för driftsentreprenad och kan fungera bra för exempelvis en byautvecklingsgrupp som vill överta driften av viss kommunal verksamhet som ligger under flera nämnder men i samma geografiska område.

Om en opolitisk nämnd eller styrelse ska bildas måste samtliga partier i fullmäktige vara överens om bildandet. Då kan fullmäktige utse en opolitisk nämnd bestående av exempelvis anställda och andra sakkunniga för att ansvara för en viss verksamhet (Ds 1994: 23). En lokal nämnd förutsätter att byn vill arbeta långsiktigt och är beredd att ta mycket ansvar. Medlemmarna i nämnden kan väljas demokratiskt antingen utifrån parti eller på annat vi exempelvis utifrån bygdeengagemang (Alexandersson, 1995). Ett exempel på en opolitisk nämnd finner vi i Svågadalen. På initiativ av Svågadalens självförvaltningsråd finns sedan 1996 en försöksverksamhet med en nämnd som direkt väljs av Svågadalens innevånare. Ledamöterna väljs dock inte in som representanter för de politiska partierna utan representerar endast sig själv (och sina väljare). Svågadalen är ett omskrivet och ovanligt (än så länge i alla fall) exempel på en opolitisk nämnd. Svågadalsbornas inställning till nämnden har undersökts och resultatet visar på att ungefär hälften av de röstberättigade var positiva medan den andra hälften var mer avvaktande. De människor som var mer passiva i byautvecklingsarbetet var i allmänhet mer skeptiska till den opolitiska nämnden än de som var aktiva. Detta kan eventuellt förklaras genom att nämnden professionaliserar det lokala utvecklingsarbetet vilket kan upplevas som elitiseringstendenser (Olsson, 1997).